CONTINUATION DU ẒAFARNĀMA DE NIẒĀMUDDĪN ŠĀMĪ PAR ḤĀFIẒ-I ABRŪ.

Éditée d'après les manuscrits de Stamboul par

Felix Tauer.

En l'an 814 de l'Hégire, sur l'ordre de Šāhruḫ, Ḥāfiẓ-i Abrū écrivit l'histoire de la dernière année de la vie de Timur, de la moitié du mois de ramaẓān 806, où finit le Ẓafarnāma de Niẓām Šāmī,[1]) jusqu'à la mort du grand conquérant. Cet opuscule avec différents changements et additions, figure aussi comme partie séparée dans la Mağmūʿa de Ḥāfiẓ-i Abrū. Une troisième rédaction de ce récit, la préface exceptée, se trouve également dans la première partie du Zubdatu-t-tawārīḫ-i Bāysunġurī du même auteur (Fol. 356ʳ, l. 6 — Fol. 362ʳ, et Fol. 10ʳ, l. 13 — Fol. 10ᵛ, l. 8).[2])

De la première rédaction, nous ne possédons qu'une seule copie, dans le manuscrit Nūr-i ʿOṣmānīye 3267 (N); la deuxième existe dans deux manuscrits: Baġdād köškü 282 (M_1) et Dāmād Ibrāhīm Paša 919 (M_2), copie directe du précédent. Quant à la première partie du Zubdatu-t-tawārīḫ, son unique copie se trouve dans le manuscrit Fātiḥ 4371 (Z).[3])

Comme base de l'édition, sauf pour quelques endroits, qui me semblent évidemment altérés, j'ai pris le texte de la deuxième rédaction (M) qui, en général, est la plus ample des deux rédactions particulières mentionnées plus haut; les modifications textuelles et les variantes des autres rédactions (N, Z) sont indiquées dans le commentaire. J'ai corrigé, sans mention spéciale, quelques erreurs évidentes des copistes, et supprimé certaines inconséquences d'orthographe. En outre j'ai mis گ au lieu de ك des manuscrits, de même پ et چ au lieu de ب et ج, comme on trouve écrit *p* et *č* parfois dans M_1, M_2, N et toujours dans Z, sauf dans les cas où la prononciation est incertaine.

---

[1]) L'édition du Ẓafarnāma de Niẓām Šāmī paraîtra prochainement dans la série des Monographies de Archiv Orientální (Monografie Archivu Orientálního).

[2]) Sur ces ouvrages de Ḥāfiẓ-i Abrū, voir mon article, Vorbericht über die Edition des Ẓafarnāma von Niẓām Šāmī und der wichtigsten Teile der Geschichtswerke Ḥāfiẓ-i Abrū's. A. Or. IV (1932), p. 250—256.

[3]) On trouvera la description de ces quatre manuscrits dans mon travail, Les manuscrits persans historiques des bibliothèques de Stamboul, Nos 32, 33, 34 et 38. A. Or. III (1931), p. 97—99, 100—101.

ذیل کتاب ظفرنامهٔ شاهی

تألیف

عبد الله بن لطف الله بن عبد الرشید المدعو بحافظ ابرو

بسم الله الرحمن الرحیم

**الحمد لله ربّ العالمین والعاقبة للمتّقین والصلوة والسلام[1] علی خیر خلقه محمّد وآله اجمعین امّا بعد این ذیلیست کتاب ظفرنامهٔ شاهئ حضرت صاحبقرانئ[2] جهانگشایی[3] انار الله برهانه وثقّل بالحسنات میزانه‌را *که مولانای اعظم افتخار الائمّة فی العالم سحبان الزمان وحید الاقران مولانا نظام الحقّ والدین الشامی نوّر الله قبره نبشته است واین کتاب تا اوایل رمضان سنهٔ ستّ وثمانمایه زیادت نبود که حضرت صاحبقرانی انار الله برهانه بعد از تسخیر بلاد روم از قراباغ ارّان متوجّه دار السلطنهٔ سمرقند گشت وقایع وحالاتی که بعد ازان دست داد تا زمان وفات حضرت صاحبقرانی بموجب اشارت حضرت سلطنت‌شعارئ شاهرخی خلّد الله تعالی فی بسیط [الارض[4]] سلطنته کمترین بندگان عبد الله بن لطف الله بن عبد الرشید المدعو بحافظ ابرو در قلم آورد واین کمینه دران ایّام ملازم اردوی همایون بود وکیفیّت احوال که معروض می‌گرداند مشاهده نموده توقّع از مخادیمی که بشرف مطالعهٔ ایشان برسد[5] آنکه چون بر سهو[6] وخطایی که هرآینه

[1] M om. | [2] N om. | [3] N add. سلطان سلاطین المشرقین مولی خواقین الخافقین فرمانفرمای زمین وزمان واسطة الامن والامان المنصور من السماء المظفّر علی الاعداء سلیمان‌سریر آصف‌وزیر فریدون‌فرّ دارادار وگیر مالك نواصی الانام بمزید عنایة الرحمن قامع اهل الضلال والطغیان [بیت]

آفتاب دین ودولت آسمان عدل وداد * پادشاه ربع مسکون خسرو صاحبقران

| [4] M_1M_2 om. | [5]–* N: از مصنّفات مولانا الاعظم مبحّر قطب الحقّ والدنیا والدین امیر تیمور کورکان اصناف العلوم والحکم کاشف المشکلات العقلیّه فاتح المعضلات النقلیّه ملك ملوك الواعظین مفخر الائمّة والمحدّثین العارف باسرار الکتاب العالم بمحکم الکتّاب [نظم]

پادشاه ممالك معنی * مقتدای افاضل عالم
بی ریا والئ ولایت فضل * بی تکلّف جهان لطف وکرم

ازان مصون نخواهد بود اطّلاع یابند بکرم عمیم ولطف جسیم شرف اصلاح ارزانی فرموده *چون ایشان مبذول دارند از حضرت واهب العطایا توفیق اتمام آن مسألت می‌نماید إنّه اکرم مسأول[1]

ذکر *کوچ کردن از[2] قراباغ وعزیمت شکار[3]

رایات جهانگشای[4] در رابع عشر رمضان *المبارك عمّت میامنه[5] سنهٔ ستّ وثمانمایه[6] از منزل[7] قراباغ[8] کوچ فرموده از آب ارس عبور کرد وعزیمت شکار تصمیم یافت از هول آتش شمشیر مغز در سر ببر وشیر[9] آب گشت واز بیم خنجر آبگون دل در بر سباع ووحوش خون شد وخدنگ چهارپر که عقاب جان‌شکر بود جگر شکاری می‌دوخت ونوك پیکان غنچه‌شکل از چشم صید چشمهٔ خون می‌گشاد وباز زره‌پوش مانند تیر از شست شاه جهانگیر می‌پرید ودر پرواز با گردون همراز می‌گشت ویوزرا از شره دیدن نخچیر همه تن چون پرویزن چشم گشته بود واز خون‌خوارگی چشم او بسان دیدهٔ کبگ وخروس مسکن خون شده وچون چشم میخواره وتیغ جلّاد رنگ لعل بدخشان گرفته وبشکل اطفال سرمه از چشم او برخ فرود آمده [بیت]

نظام الحقّ والدین الشنبی المعروف بالشامی قدّس سرّه والحقّ در اقسام فصاحت وانواع بلاغت بجزالت الفاظ ولطایف معانی برهان إِنَّ مِنَ ٱلْبَيَانِ لَسِحْرًا آشکارا گردانیده وقوّت مهارت وفضل وبراعت او پیش ارباب این صنعت مبین وروشنست واین کترین بندگانرا مرتبهٔ شاگردئ ایشان نیست فامّا بنا برانکه [بیت (sic)]

در رشته کشند با جواهر شبه‌را

وقایع وحالاتی که بعد از تقریر وتحریر مولاناء مشار الیه بوقوع پیوسته در قید کتابت آورده این کتاب‌را مذیّل گردانید امّید آنست وچشم‌داشت چنان که منظور نظر رضا وارتضاء مخدومان وبزرگان
| 6 N: سهوی | گردد متوقّع از نظر خداوندان فضل وافضال
منّت احسان مبذول دارند وذیل عفو واغماض مسدول (MS: مبذول؟) گردانیده 1-* N:
مراجعت بندگی حضرت | 1-** Z om. | 2 Z add. قشلاغ | 3-* N: عذر بپذیرند وخرده نگیرند
جهانگشای حضرت صاحب‌قرانی | 4 NZ: امیر صاحب‌قران از قراباغ وآنچه بعد ازان واقع شد
| 5-* NZ om. | 6 NZ add. عمّت میامنه | 7 N: موضع; Z om. (cop.) | 8 N add. انار الله برهانه
ارّان | 9 Z: ودل در بر شیر |

شربتی خورد از رگ نخچیر یوزش ناشتا ✡ افسری شد بر سر خرگوش بازش ناگهان وسگان تازی وروی از حرص شکار چون باد آتش‌پای گشته بودند ومانند چرخ[1] زمین‌پیمای شده [شعر]

هوا پر باز بود ودشت پر سگ ✡ شتابان هر دو در پرواز ودر تگ

*یکی کرده هوارا پی بریده ✡ یکی کرده زمین‌را پی دریده

وچند روز[2] دران صحاری شکار کنان[3] گذرانیدند[4]

*ذکر تفویض ممالك[5] بامیرزاده عمر[6]

چون *رایات همایون حضرت صاحب‌قرانی انار الله برهانه[7] بحوالئ اردبیل رسید[8] *اگرچه پیشتر مقرّر شده بود[9] در روز یکشنبه خامس عشرین[10] رمضان المذکور *امیرزاده[11] عمر بهادر[12] را[13] بجهت[14] حکومت وایالت ممالك عراق عجم وآذربایجان واران وموغان وارمنیّه وگرجستان *و[15] توابع ولواحق[16] آن[17] مقرّر **فرموده امیر جهانشاه بن امیر چاکورا *با او روانه گردانید[18] و[19] حلّ وعقد وقبض وبسط آن ممالك[20] برأی وروِیّت[21] ایشان *باز گذاشت[22] **وفرمود[23] تا چنانکه از *رأی مبین وعقل دوربین او[24] سزد[25] در مصارف اعمال وتصاریف احوال تقوی وپرهیزگاری که زاد معاد وعتاد یوم التنادست[26] فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى[27] سیرت وعادت سازد[28] وسرمایهٔ تجارت سعادت

---

[1] N: آب | [2] N: روزی | [3] Z add. (cop.?) بعیش وعشرت وشادی وطرب | [4]–* M om. (cop.) | [5] Z add. آذربایجان وعراق عجم | [6]–* N om. | [7]–* NZ om. | [8] NZ: رسیدند | [9]–* NZ om. | [10] Sic MNZ | [11] N add. اعظم اعدل; Z add. مرحوم مغفور امیرزاده | [12] N add. امیر جهانشاه وامیرزاده | [13]–* M om. (cop.) | [14] Z om. | [15] Z: با | [16] Z add. ومضافات ومنسوبات | [17]–* N om. | [18]–* Z: چاکو بنیابت او تعیین کرد | [19]–** N: فرمود | [20] Z add. را | [21] Z add. وعقل وکفایت | [22]–* N: مفوّض گردانید; Z: مفوّض گردانیده | [23] Z: وصیّتهای پادشاهانه کرده فرموده (sic) | [24]–* Z: عقل دوربین ورأی متین آن فرزند | [25] Z add. باید که | [26] Z: التناد | [27] K. II, 193; Z add. پیرایهٔ | [28] Z: دارد |

گرداند[1] ویقین داند که هر که بر خصال گزیده وخلال پسندیده متوفّر شد وبوسایل تقوی واخلاق خوب مستظهر گشت ودر ریعان عمر وغلوای پادشاهی تحرّی رضای الهی واجب شناخت[2] در آیینهٔ اعمال جز چهرهٔ آمال نه‌بیند واز شجرهٔ امانی جز ثمرهٔ شادمانی نچیند وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰه يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ[3] وباید که اتّفاق انفاق بر خدم وحشم از مواجب وانعام واکلکا وسیورغال بر جادّهٔ خیر الامور بود واز طرفی تفریط وافراط باعتدال اوساط گراید تا مزاج اعمال از قانون صحّت منحرف نشود واسباب خلل دست در هم نزند وعارضهٔ دل‌مشغولی[4] حادث نگردد واعراض ناکامی لازم نیاید غرض آنکه از اجحاف وتقتیر[5] دور باشد وبحدّ اسراف وتبذیر نرسد قال الله تعالی وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ[6] مصادر خرج با موارد دخل یکسان دارد تا مصالح ملك برو آسان باشد وظلم ضروری نگردد[7] وباید که ثغور وسرحدّهارا بمردان گزیده ودلیران کاردیده که با تجارب روزگار آشنا شده باشند وبا حوادث زمانه همزاد آمده وبتیقّظ وتحفّظ مذکور وبمردانگی[8] مشهور گشته[9] معمور دارد وهیچ وقت ازان[10] جماعت که بتربیت رأی وشجاعت حالی باشند خالی نگذارد تا اگر ناگاه حالی پیدا آید یا مهمّی روی نماید دران وهلت از عواقب غفلت مصون باشد وبوسمت[11] ندامت وسمت ملامت موسوم[12] نشود ودر حفظ وحراست راهها باقصی الغایة والامکان بکوشد وحفظ مسالك از لوازم ضبط ممالك داند وبازرگانان وابنای سبیل‌را بهیچ طریق ناخوش‌دل ومشوّش‌خاطر ندارد باقیٔ امور حواله بعقل وکیاست[13] او فرموده که بر وفق ارادت[14] خود احتیاط وسیاست بجای آورد

---

[1] Z: (sic) اتخذ تقوى الله تجارة يأتيك الأرباح من غير تضاعة | سازد [2] Z: داشت | [3] K. LXV, 2 | [4] M om. (lac.) | [5] M om. (lac.) | [6] K. XVII, 31 | [7] Z add. (miṣrā') فانّ الظلم مرتعه وخیم | [8] Z: ومردانگی وفرزانگی | [9] Z add. و مشحون | [10] Z: ازین | [11] Z: وبوحشت | [12] Z: مذموم | [13] Z add. وکیافة | [14] M: وارادت (sic); Z: ارادت وکیاست |

*سواد حکمی که دران وقت بجهت امیرزاده عمر بهادر نوشته از انشای مولانا شمس الدین منشی

اوّل منشور بدین عبارت مصدّر بود ٭ هو الغنیّ، الحکم لله تعالی، القدرة لله تعالی، الملك لله تعالی، تیمور کورکان سوزمیز، آقایان واوغلانان وفرزندان ودامادان وامرای اولوس وتومانات وهزارجات وصدجات بدانند که منشیان رسایل ازل ومستوفیان دفاتر لم‌یزل بوقت امضای حکم إِنِّی جَاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَةً[1] پروانچهٔ[2] تُؤْتِی الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ[3] منشور سلطنت و[4]جهانبانی ومثال دولت وکامرانی بتوقیع أُوتِینَا مِنْ كُلِّ شَیْءٍ[5] موشّح گردانیدند ودعای رَبِّ هَبْ لِی مُلْكًا لَا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ[6] از جهت ضبط مملکت باجابت رسانیدند وبیمن طالع سعد حلّ وعقد اطراف ربع مسکون در قبضهٔ اختیار آمده هَٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّی[7] والحمدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ صرف همّت بنظم امور وضبط مصالح جمهور که ادای آن موهبات وشکر آن نعمت باشد از فرایض شریعت شهریاری وسنن جهانداری دانسته آمد والحمد لله ومنّه که ذروهٔ سلطنت صفت ارتفاع یافته وسمت امتناع پذیرفته وذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ یُؤْتِیهِ مَنْ یَشَاءُ[8] درین وقت که هر یك از فرزندان دلبند طول الله اعمارهم‌را بایالت وحکومت طرفی از ممالك محروسه مقرّر می‌فرمودیم فرزند اعزّ اکرم امجد ارجمند سعادت‌مند نیکوخصال محض رحمت ایزد متعال عمر بهادر طوّل الله عمره‌را که فراغ روان وچراغ دودمان است بصنوف مهربانی وعنایات وضروب نوازش واصطناعات مخصوص ومحصوص[9] سلطنت وایالت ودارایی وحکومت ممالك فارس وکرمان تا هرموز وعراق عجم از ریّ تا آذربایجان وارّان وموغان وقراباغ وجیلانات تماماً وشروانات وشماخی ودربند تا باب الابواب وگرجستان وابخاز وکردستان ودیاربکر وعراق عرب تا حجاز وبلاد روم تا اصطنبول ودیار فرنگ ودیار شام تا اسکندریّه ونیل مصر بر وی

[1] K. II, 28 | [2] M2: به‌پروانچهٔ | [3] K. III, 25 | [4] Emendavi, M1 M2 om. | [5] K. XXVII, 16 | [6] K. XXXVIII, 34 | [7] K. XXVII, 40 | [8] K. LVII, 21; LXII, 4 | [9] ? M1 M2: مخصوص |

مقرّر ومفوّض فرموده زمام حلّ وعقد امور آن مهمّات بکفّ کفایت وقبضهٔ شهامت او نهاده آمد واین حکم جهان‌مطاع واجب الاتباع لا زال نافذاً فی الاقطار سمت اصدار یافت تا ملوك وحکّام وولاة وامرا وعظما وصدور واصول واکابر واعیان واشراف ومشاهیر ممالك مذکوره فرزند اعزّ مشار الیه‌را صاحب سریر سلطنت وایالت آن مواضع وحاکم نافذ الامر وقهرمان باستحقاق دانسته در معظمّات امور وکلیّات مصالح جمهور کلّی رجوع بدو وگماشتگان او نمایند واز فرمان وفرمودهٔ او که اصل الباب نظام مملکت وعین صلاح حال ایشان تواند بود عدول وتجاوز جایز نشمرند واوامر ونواهیٔ اورا که هرآینه بر نهج معدلت ونصفت باشد باطاعت و[1]انقیاد تلقّی نمایند واز منهج فرمان‌برداری ومسالك خدمتگاری بهیچ تأویل انحراف نجویند واورا وگماشتگان اورا در قطع وفصل قضایای ممالك دست‌قوی ومتمکّن وصاحب‌اختیار ومطلق العنان شناسند هر نکبت‌زده که سر از ربقهٔ فرمان او کشد بی‌شبهه از دست حوادث ایّام وشهور پای‌مال نکبات نامحصور شود وهر سعادت‌مند که پای اخلاص در دایرهٔ اطاعت نهاده دست امّیدواری بدامن بختیاریٔ او زند هرآینه سربلند وسرافراز گردد فرزند اعزّ مشار الیه نیز باید که بشرایط آن کار بزرگ بر وجهی قیام نماید که وثایق معدلت ونصفت‌گستری ولوازم دارایی ورعیّت‌پروری باشد وقواعد آن بر نهجی مرعی دارد که بنظام عالم وصلاح امر بنی آدم انجامد ودر تقویت وتربیت صلحا وارباب تقوی ورشاد واصحاب صدق وسداد وتعمیر مساجد ومدارس ورونق بقاع خیر کوشیده قلع واستیصال مفسدان ومتمرّدان وشرّیران وقطّاع طریق ورفع بدعتهای نامشروع وقوانین نامستحسن واجب ولازم شناسد تا امور مملکت در سلك نظام قرار گیرد واوضاع سلطنت وقاعدهٔ صواب استقامت پذیرد ومن الله الاعانة والتوفیق[2] از جوانب برین جمله بروند وچون بتوقیع رفیع موشّح ومزیّن ومحلّی گردد اعتماد نمایند تحریراً فی اواخر شعبان المعظّم سنهٔ ستّ وثمانمایه الهجریّه * چون امیرزاده عمر وامیر جهانشاه با عساکری که در اهتمام ایشان بود متوجّه آذربایجان

[1] Emendavi, M1 M2 om. | [2] Sic M1 M2, aliquid deesse videtur |

گشتند[1] رایات سلطانی بطرف سلطانیّه حرکت فرمود در سابع شوّال نوکر *مخدوم ومخدومزادهٔ جهانیان[2] خلیل سلطان بهادر نوّر الله مرقده از *طرف سمرقند[3] رسید[4] و[5]اخبار احوال واوضاع[6] آن طرف[7] بر نهج استقامت بعزّ عرض[8] رسانید *در مسرّت وابتهاج وخرّمی وارتیاح افزود[9]

**ذکر *عصیان وتمرّد[10] اسکندر شیخی[11]

در[12] خلال این احوال بسمع همایون رسانیدند که اسکندر شیخی وکیومرث رستمداری رایت عناد وضلال افراخته شعبهٔ شیطان وعرضهٔ خذلان گشته اند وپای از حدّ بندگی ودایرهٔ طاعت‌داری[13] بیرون نهاده وبحصانت کوههای سخت وبیشهای پردرخت مستظهر گشته وبارتفاع جبال آن قلاع[14] خودرا اختیاری در خیال آورده ونایرهٔ شرّ وفتنه‌را اشتعال داده وبیخ بغی وعناد در ساحت دل راسخ[15] گردانیده *[شعر]

وَيْلٌ لِمَغْرُورٍ عَصَاكَ فَإِنَّهُ ✡ مُتَعَرِّضٌ لِمَخَالِبِ الضِّرْغَامِ[16]

چون مضمون این قضیّه عزّ عرضه‌داشت وکرامت استماع یافت بر فور فرمان شد که *امیرزادهٔ جوانبخت[17] امیر سلیمانشاه بهادر و*امیر اعظم اعدل[18] امیر مضراب بهادر لشکرهای خراسان جمع گردانیده *براه مازندران[19] از جانب استرآباد وساریه متوجّه آمل شوند وامیرزادهٔ اعظم *مالك رقاب الامم المخصوص بمزید عناية الرحمن وارث تخت سلیمان[20] امیرزاده اسکندر *طاب ثراه[21] وامیر باتدبیر[22] امیر شاهملك[23] *عمّت معدلته‌را[24]

1–** (p. ٢, l. 13) N: فرمان شد تا بران صوب متوجّه گردند و | 1–* (p. ٥, l. 1) Z: وچون ایشان بصوب آذربایجان متوجّه شدند | 2–* Z: امیرزاده | 3–* Z: جانب ما وراء النهر | 4 N: برسید; Z: باردوی همایون رسیده | 5 N om. | 6 NZ om. | 7 Z add. بعزّ دولت قاهره | 8 Z add. همایون | 9–* Z om. | 10–* Z: یاغی شدن | 11 M (cop.) add. بالترتیب | 11–** N om. | 12 Z: ودر | 13 Z: فرمان‌برداری | 14 NZ add. وضیق مداخل آن آجام | 15 NZ add. وراسی | 16–* NZ om. | 17–* N: امیر اعظم; Z: امیرزادهٔ اعظم | 18–* N: امیرزادهٔ جوانبخت; Z: امیرزادهٔ اعظم | 19–* NZ om. | 20–* Z: اعدل | 21–* N: بهادر خلّد الله ملکه; Z: بهادر | 22 N: اعظم اعدل جوانبخت; Z: اعظم | 23 NZ add. بهادر | 24–* Z om. |

در منتصف[1] شوّال از حدود میانه بطرف ریّ روانه گردانید وامیر موسی رکمال[2]را بطریقهٔ ایلچی‌گری پیش امیرزاده[3] سلیمانشاه بهادر[4] وامیر مضراب بهادر[5] فرستاد ودر سابع عشر شوّال اعلام[6] نصرت‌شعار از پل میانه گذشته در بیستم بسلطانیّه نزول فرمود ودر ثانی عشرین از سلطانیّه کوچ کرده[7] در خامس عشرین امیر وامیرزادهٔ سعید شهید[8] امیرانشاه کورکان[9] *طیّب الله مرقده[10]را[11] تربیت وعنایت پادشاهانه[12] فرموده مقرّر بران جمله که در ممالك عراق عرب ودیاربکر که تعلّق بفرزند ارجمندش امیرزاده[13] ابا بکر بهادر داشت ودر ممالك آذربایجان وتوابع[14] که تعلّق بفرزند دیگر امیرزاده[15] عمر بهادر داشت چنانچه[16] ذکر آن گذشت بهر موضع که خاطر خطیر میلان[17] نماید بنشیند *وبر مجموع حکم اورا[18] نفاذ[19] باشد و[20]مبلغ چهارصد هزار[21] دینار کپکی نقد از خزانه وصد[22] سر اسپ مغولی وتازی با ظرایف ونفایس دیگر انعام فرمود **واز حوالیٔ ابهر *اورا بدان طرف[23] باز گردانید ورایات همایون متوجّه ریّ گشت ودر غرّهٔ ذی القعده از حدود قزوین گذشته صحاریٔ ریّرا مخیّم اقبال ساخت[24]

*ذکر فتح قلعهٔ فیروزکوه[25]

اسکندر[26] شیخی حصار فیروزکوه‌را که بحصانت واستورای مثل آن *حصنی در[27] روی زمین نشان نداده‌اند بر قلّهٔ کوه قلعهٔ که سر برج آن در برج دوپیکر می‌سود وشعاع بصر از حضیض آن نمی‌گذشت ووهم تیزتك بذروهٔ آن نمی‌رسید [بیت]

درو مردم ندیم ماه بودی ✡ ز راز آسمان آگاه بودی

*[شعر]

باد گردد مانده گر یابد درو یکراه راه ✡ دیو گردد بسته گر یابد درو یکبار بار[28]

---

1 N: رابع عشر | 2 N om. | 3 Z: امیر | 4 Z om. | 5 Z om. | 6 Z: رایات | 7 N: فرموده و | 8 N add. امیرزاده | 9 N om.; Z: بهادر | 10-* N: کساه الله ثوب غفرانه | 11 N add. از حوالئ ابهر | 12 N: بسیار; Z om. | 13 Z om. | 14 Z: وارّان | 15 Z om. | 16 Z: چنانکه | 17 Sic MZ; N: میل بدان | 18 M: او | 19 Z add. ومضا | 20 Z add. حالاً | 21-* N: وحالاً مبلغ اربعمایه (؟) | 22 N: وچند | 23-** N: و | 23-* Z om. | 24 Z add. وازانجا در ظلال فیروزی متوجّه فیروزکوه گشت | 25-* N om. | 26 N: واسکندر | 27-* Z: حصن بر | 28-* N om. |

آنرا سدّ سکندر گمان برده بپسر خود وجمعی قرابتان سپرده بود[1] وسیصد مرد
جلد[2] سپاهی[3] از دیوصفتان مازندران بمحافظت آن باز داشته ودر خیال ایشان چنان
بود که اگر لشکرهای روی زمین *بقصد تسخیر آن[4] جمع آیند مدّتی[5] مدید آنرا مسخّر
نتوانند گردانید رایات همایون روز دوشنبه تاسع ذی القعده اعلام نصرت گشاده
وشمشیر ظفر کشیده بسان آتش خروشان ومانند بحر از باد دمان[6] از مرکز زمین
غبار باوج کیوان رسانید ورواق فیروزه از خاك فیروزکوه جزعفام گردانید ودر حملهٔ
اوّل که[7] بر ایشان تاخت شهربند[8] ایشان‌را با زمین یکسان ساخت ودر[9] یك روز
ده منجنیق مرتّب گردانیدند و[10]دست ودل اهل[11] قلعه از *سهم صلابت[12] لشکر جرّار
از کار برفت[13] سروران قلعه‌را روی امّید وروز بخت سیاه گشته روشن گشت که در
میدان غفلت عنان در دست مساهلت داده اند واز کم‌عقلی کاری بزرگ وخطری مهیب‌را
ارتکاب کرده اگر از تیغ شاه جهان امان نجویند وزمام اختیار وعنان مصالح بدست
شیطان دهند دواعی معذرت[14]را مجال تلافی وامکان تدارك نماند بضرورت حال از اوج
استبداد واصرار بحضیض عجز ومسکنت آمده گناه‌را جز عفو شامل شاه دستگیر
وپای‌مرد ندیدند پسر[15] اسکندر وکلانتران قلعه سر بر خطّ بندگی وقدم در دایرهٔ[16]
فرمان‌برداری نهاده[17] بیرون[18] آمدند *حضرت صاحب‌قرانی چنانکه دأب وعادت پادشاهانهٔ
او بود از سر جرم وزلّات ایشان گذشته[19] بنوازش وعاطفت مخصوص گردانیده[20] در
سه‌شنبه عاشر ماه مذکور فتح قلعهٔ فیروزکوه بفیروزی میسّر گشت[21] *چنین حصنی[22]
که با سدّ سکندری دعوئ برابری[23] می‌کرد خسرو فیروزجنگ بیك روز مسخّر گردانید[24]

---

1 N om. | 2 NZ om. | 3 N om. | 4–* NZ om. | 5 N: بمدّتی | 6 Z add. گشته | 7 Z add. عساکر | 8 Z add. وشهر | 9 Z: روی بتسخیر قلعه آورد در | 10 Z om. | 11 M: مردم | 12–* M: منصوره | اطاعت و .16 Z add | 15 N add. امیر | 14 NZ: مفسدت | 13 Z: رفت | Z: صلابت ; Z: سهم وصلابت | 17 Z: نهاد با تیغ وکفن | 18 M om. | 19–* N: بندگئ حضرت ایشانرا | 20 Z: گردانید | 21–* M om. | 22 Z: حصن حصین | 23 Z add. بل تصلّف برتری | 24–* N om. |

جماعت[1] مازندرانیان‌را *با نفایس وذخایری که داشتند[2] از قلعه بیرون آوردند[3] وکوتوالئ قلعه بامیه زنگی تونی مقرّر گردانید[4]

**ذکر توجّه حضرت صاحب‌قرانی بجانب چلاو ورستم‌دار[5]

چون از مهمّ قلعه فراغ کلّی *حاصل آمد[6] رایات نصرت‌شعار[7] بفال همایون[8] واختر میمون[9] سایق عصمت بر ساقه قاید نصرت در مقدّمه راید یمن بر یمین حادئ یسر بر یسار هادئ ظفر در قلب طایر نجاح بر جناح عنان عزیمت بصوب[10] چلاو معطوف گردانید وچون برق خاطف با طوایف بندگان متوجّه آن ثغور شد وطول وعرض مسافت ما بین کوههای[11] سر بعیّوق کشیده ودرغالهای[12] از تحت الثری نشان داده [بیت]

کسی ندیده فرازش مگر بچشم ضمیر ☆ کسی نرفته نشیبش مگر بپای گمان

در چند روز معدود طیّ کرد[13] [شعر]

چون سکندر دید این[14] حال تباه ☆ روز روشن پیش چشمش شد سیاه

با *عساکر منصوره[15] مقام[16] مقاومت نداشت بضرورت دست عجز در دامن فرار زد واز مهابت شمشیر آبدار آتش‌پای گشت وبادکردار با فوجی بی عاقبت بساط خاك پیمودن گرفت كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ[17] روی بجهنّم‌دره نهاد [بیت]

هر که نداند حق نان ونمك ☆ همچو سکندر بجهنّم‌دره‌ست

رایات نصرت‌شعار در روز جمعه[18] بیستم ذی القعده بچلاو رسید *اسکندر واتباع

---

1 N om.; Z: وجماعت | 2–* N om. | 3 M add. حضرت صاحب‌قرانی چنانکه دأب وعادت پادشاهانه بود از سر جرایم وزلّات ایشان در گذشته بنوازش وعاطفت مخصوص گردانید | 4 N: فرمود در روز سه‌شنبه عاشر ماه مذکور فتح قلعهٔ فیروزکوه بفیروزی میسّر گشت; M: گردانیده | 5 Z om. | 6–* Z: روی نمود | 6–** N om. | 7 Z add. حضرت صاحب‌قران | 8 NZ: میمون | 9 NZ: همایون | 10 Z: بر صوب | 11 NZ: کوههایی | 12 NZ: درهایی | 13 Z add. عساکر منصوره بر بالای کوه چلاو فرود آمدند | 14 M: آن | 15–* Z: آن لشکر | 16 N: قوّت | 17 K. LXXIV, 51; Z add. صفت وصورت حال او گشت از غایت بدبختی وکمال شقاوت | 18 N om. |

او چلاورا[1] باز گذاشته بودند وگریخته[2] ودر[3] دوشنبه ثالث عشرین *عساکر منصوره بی هراس[4] وباس[5] بادوار بر آب هراس که جیحون در جنب آن از جدول تقویم کمتر نماید بگذشت[6] وبر[7] بالای کوه جهنّم‌دره بر آمدند ودر پنجشنبه سادس عشرین جمعی که در[8] عقب اسکندر رفته بودند در میان بیشه بدیشان رسیدند اسکندر گمان *برده بود[9] که سختیٔ کوه وبسیاریٔ بیشه مانع رکضت عساکر منصوره خواهد شد خود[10] نوایر صولت بندگان حضرت بغتةً[11] مشتعل شد وشرر آن بجانب او متطایر گشت وعواصف سیاستی که بران مجبولند فجأةً در هیجان آمد واعاصیر آن چشم اقبال *اورا خیره وزلال[12] آمال اورا تیره گردانید[13] وجنگی عظیم واقع شد و[14]وفادار دران روز داد مردی ومردانگی داده[15] *در جنگ[16] نیزهٔ بروی[17] او *رسیده بود[18] چنانچه اسنان او از ضرب سنان *از دهان[19] بیرون افتاده[20] وبا وجود *آن بعد از[21] چنین زخمی[22] جنگ بسیار کرده [بیت]

سرانرا بریدی همی سر زتن ٭ پر از خاك چنگ وپر از خون دهن

اتباع واشیاع اسکندررا[23] دران روز اکثری[24] بدار البوار فرستادند وبعضی زنده بدست افتادند مگر اندك معدودی چند[25] [مصراع]

که با او دران بیشه پنهان شدند

ومرغ غرور وسودای فاسد که در بادخانهٔ دماغ او آشیانه داشت صاحب واقعهٔ وَحِیلَ بَیْنَهُمْ وَبَیْنَ مَا یَشْتَهُونَ[26] شد واز صرصر قهر خسرو با ملاعین دیوصفت از پیش سلیمان بگریخت واز ترس سپاه مارسطوت در دیدهٔ مور راه می‌جست واز هراس لشکر مورشمار چون مار بر خود می‌پیچید [بیت]

باشد هلاك مورچه چون پر بر آورد ٭ بدخواه تست مورچهٔ پر بر آمده

---

1 Z: آن مواضع | 2-* N om. | 3 Z: در روز | 4-* N om. | 5 NZ om. | 6 Z: بگذشتند | 7 N om. | 8 NZ: بر | 9-* Z: برد | 10 Z om. | 11 M om. (lac.) | 12-* Z: او خیره وروی | 13 N: گردانیده | 14 Z om. | 15 NZ add. بود | 16-* N: و; Z om. | 17 NZ: بر روی | 18-* NZ: زده بودند | 19-* NZ om. | 20 Z add. بود | 21-* Z om. | 22 Z add. بعد ازان | 23 M: سکندر | 24 M: اکثری‌را | 25 Z om. | 26 Ḳ. XXXIV, 53 |

روز دیگر در حوالئ قلعهٔ نور که از قلاع رستم‌دارست عساکر منصوره برادرزادهٔ اسکندررا با جمعی از قرابتان ونوکران گرفته پیش بندگئ حضرت آوردند مرحمت فرموده از سر خون ایشان در گذشت وایشانرا بجان امان بخشید[1] وبر صوب گیلان بطرف قلعهٔ[2] هرسی روانه شد وچند روز در جولکای کلاره‌دشت توقّف نمود ودرین مابین امیر غیاث الدین علی پسر سیّد کمال الدین‌را تربیت[3] فرموده مملکت آمل وساری[4] بجهت عداوتئ قدیم که میان **ایشان واسکندر بود بوی داد *وتا حالاً[5] آن مملکت همچنان تعلّق بدو دارد ودر تاریخ حضرت سلطنت‌شعاری[6] خلّد الله تعالی ملکه وسلطانه ذکر او خواهد آمد[7] عساکر منصوره *دران نواحی[8] باطراف[9] ایلغار کردند وگاو وگوسفند بسیار آنجا[10] گرفتند

---

[1] Z: داد | [2] Z om. | [3] N add. وعنایت | [4] NZ om. | [5] A. H. 820 | [6] Historia Šāhruḫi, Maǧmū'a I | [7-**] N: (A. H. 814) ابنای سیّد قوام الدین وابنای افراسیاب چلاوی هست بوی داد وسبب عداوت میان ایشان آنست که امیر قوام الدین مردی زاهد وگوشه‌نشین بود وانتمای نسب خود بامام حسن عسکری می‌کرد اهالئ مازندران دران وقت بمجموع معتقد او گشتند حتّی امیر افراسیاب چلاوی که حاکم مازندران بود وانتمای نسب خود بملوك عجم می‌کرد او نیز مرید شد وامیر قوام الدین‌را تبع بسیار ومرید بی‌شمار شدند تا غایتی که داعیهٔ حکومت در باطن او پیدا شد فرصتی نگاه داشت وبوقتی که امیر افراسیاب بدیدن او آمد جمعی از مریدان ومعتقدان خودرا در کمین نشانده بود امیر افراسیاب وتبع اورا بقتل رسانیدند واین واقعه در شهور سنهٔ احدی وخمسین وسبعمایه بود وباقئ فرزندان وتبع امیر افراسیاب ازان مملکت جلا شدند ومدّتهای مدید بوطن خود نتواستند رفت وامیر قوام الدین‌را فرزندان بسیار در رسیدند از جمله امیر عبد الله وامیر کمال الدین بزرگتر فرزندان بودند واز یك مادر امیر عبد الله در قریهٔ میان‌رود کشته شد وامیر کمال الدین حاکم مملکت ساریه گشت وامیر رضیّ الدین وامیر فخر الدین وامیر نصیر الدین وامیر ظهیر الدین وامیر زین العابدین این پنج برادر از یك مادر بودند امیر رضیّ الدین حاکم مملکت آمل وامیر فخر الدین حاکم رستمدار ودیگر برادران در آمل متوطّن بودند فامّا هر یك حکومت ناحیتی از مازندران داشتند واولاد واحفاد ایشان بسیار گشتند چون حضرت صاحب‌قرانی انار الله برهانه ممالك مازندران فتح فرمود مملکت آمل بامیر اسکندر پسر امیر افراسیاب داد ومملکت ساریه بامیر جمشید قارن واولاد واحفاد امیر قوام الدین‌را باجمعهم ازانجا وازان ممالك کوچ کرد مگر معدودی چند که بطرف گیلان افتادند درین وقت رأی همایون آن اقتضا فرمود که از فرزندان امیر کمال الدین بن امیر قوام الدین امیر غیاث الدین علی‌را که ارشد وانجب اولاد بود بتربیت وعنایت مخصوص گردانیده حکومت وایالت آن ولایت بوی تفویض فرمود واز جولکای کلاره‌دشت | [7-*] Z: وجمعی که بر عقب اسکندر رفته بودند اورا یکه گردانیده بحیثیّتی رسید که ازو نام ونشان نیافتند | [8-*] N om. | [9] Z om. | [10] N om. |

*ذکر مراجعت حضرت صاحب‌قرانی بجانب دار السلطنهٔ سمرقند

حضرت صاحب‌قرانی انار الله برهانه بعد ازین قضایا[1] عزیمت مراجعت *نموده از حدود گیلانات[2] بموضع لار فرود آمد[3] در پای کوه دماوند که پادشاه ارغون دران موضع کوشکی ساخته است وحالاً *آن موضع[4] بکوشك ارغون معروفست *در[5] روز یکشنبه عشرین[6] ذی الحجّه سنهٔ ستّ وثمانمایه[7] عنان عزیمت بصوب دار السلطنهٔ سمرقند[8] که مرکز خیام دولت بود تصمیم یافت با امرا وخاصّگیان بتعجیل روانه شد ودر سه‌شنبه ثانی عشرین بفیروزکوه *نزول فرمود وروز[9] پنجشنبه رابع عشرین ببسطام فرود آمد ودر روز چهارشنبه غرّهٔ محرّم الحرام[10] سنهٔ سبع وثمانمایه از نیشاپور کوچ کرده بعشق‌آباد سرای‌پرده زد ودر روز جمعه ثالث محرّم مزار متبرّك[11] جام‌را مخیّم اقبال ساخت وچون بحوالئ هراة رسید *صاحب اعظم[12] خواجه فخر الدین احمد طوسی[13]را بجهت ضبط اموال ومفرد عمّال خراسان تعیین فرمود وخواجه فخر الدین احمد[14] *چون سیل منهمر وبرق خاطف بجانب هراة شتافت و[15]در مدّت چهل روز مبلغ[16] دویست تومان کپکی[17] نقد کرده واصل خزانه *گردانید و[18]در[19] ربیع الاوّل سنة المذکور *بشرف بساطبوس[20] مشرّف *گشت و[21]خزاین بعرض رسانید محلّ قبول یافت وموجب زیادتئ *اعتبار وتربیت گشت[22] وچون بندگئ حضرت صاحب‌قرانی *انار الله برهانه[23] بدار السلطنهٔ سمرقند نزول فرمود وروی بضبط مهمّات آنجایی آورد *وعمّال وکارکنانرا در

1–* N: بعد ازان بندگئ حضرت; Z: ذکر وقایع وحوادث سنهٔ سبع وثمانمایه ومراجعت حضرت صاحب‌قرانی انار الله برهانه بجانب سمرقند چون حضرت صاحب‌قرانی از جلکاء کلاره‌دشت | 2 M
Z: ; نمود چون بموضع لار رسید | 3–* N: در یکشنبه عشرین ذی الحجّه سنهٔ ستّ وثمانمایه add.
نمود بعد از چند کوچ (deletum im MS) بولایة لار رسیدند | 4–* NZ om. | 5 Z om. | 6 N: بیستم |
7–* M om. | 8 NZ add. صینت عن الحدثان ما اعتقب الملوان | 9–* Z: رسید ودر روز | 10 NZ om. |
11 N: متبرّکهٔ | 12–* Z om. | 13 N add. طاب ثراه | 14 N add. طاب ثراه | 15–* Z om. | 16 N om. |
17 NZ add. کرد وخزانه‌را بطرف سمرقند روانه | 18 Z om. | 19–* N: از عمّال وکارکنان ومتغلّبه
| 20–* NZ: ببساطبوس | 21–* Z: گشته | 22–* N: گردانید وبر عقب در اعتنا واعتبار شد |
23–* Z om. |

عتـاب وخطـاب کشید وخواجه[1] جلال الدین محمود داود[2]را که نایب *دیوان سلطنت[3] بود ودران مدّت که رایات جهانگشایی[4] بفتح ممالك روم وشام وغزو گرج وافرنج مشغول بود *مدّت چند[5] سـال[6] حاکم مطلق دیوان دار السلطنهٔ سمرقند بود[7] وحکم **او بر مجموع ممالك روان *وبکوتاه‌دستی وراست‌قلمی وامانت ودیانت معروف وموصوف فامّا چون تقدیر باری وقضای آسمانی رفته بود مسجد جامعی که ذکر آن گذشته است در دار السلطنهٔ سمرقند عمارت فرموده بودند وایوان در آمدن هر چند با قمّهٔ افلاك برابری می‌کرد فامّـا در جنب مقصوره قصیر می‌نمود اورا[8] بدین تقصیر معـاتب *فرمود

1-* N: بعد است فرموده ذکر الرحمه علیـه شـامی الدین نظـام مولانا که جامعی مـسجد از مراجعت از سفـر هندوستان که در چهـارم رمضان سنهٔ احدی وثمانمایه در بلـدهٔ سمرقند بنا فـرمودند حضرت صاحب‌قـرانی در تأکید بنیان وتشیید ارکان حدّ جدّ وجهد بجای آورد وقـایدهٔ آن چـون نهاد کـوه واسـاس دولت رسـوخ پذیرفت وبسان سدّ اسکـنـدر وبنـای هرمان بسنگ‌خاره استحکام یافت ومحراب آن از آهن فولاد باشکال غریب ونقوش بدیع ولطایف کتـابت ودقـایق صنعت چنانك ناظر دیده در طـول وعرض اقالیم سبعه مثل ونـظیر آن ندیده ترتیب کرد وچهار منار چون چهار ارکان بر چهار جهت آن در رفعت بپایهٔ که [بیت]

بتوان ازو مشاهده کردن بچشم سرّ * کیـفیّت کـواکب واشکال آسمـان

وطـاق سپهرآسای وایوان فرقدسای آن که با قمّهٔ افـلاك لاف برابری بل دعـوی برتری می‌کـنـد واز غایت نزهت رشك بهشت برین واز کمال صنعت رشك نگارخانهٔ چین است وقریب چهارصد استون سنگ رخام از مواضع بعید بر پشت ژنده‌پیلان بلطایف حیل وجرّ اثقال بدانجا نقل گردند وصحن وسقف آن که رشك خلد برین وسقف مرفـوع است باعماد رصین واضلاع مکین از جوانب وارجا با فنون آرایش وانواع تـکلّف ونمایش از احجار یشم بکمال صنعت چنان با یـکدیـگر ترتیب دادند که تا انقراض عالم از تعاقب شهـور واعوام نقوش آن از اخـتـلال وبنای آن از اندراس مصون ومحروس است چه استحکام اساس آن بنیان نه بدان مثابت ورزانت نهاده اند که بصدمهٔ زلازل اختلال پذیرد وآسیب منجنیق نوازل رخنهٔ در بنیاد آن مرصوص تواند انداخت [بیت]

هـزار سال ز باران برو زیان نرسد * وگـر بجای سرشك آید از هـوا باران

بلکه بحکم متانت قاعده ورزانت اسـاس هر گز در عقدهٔ کسوف وحضیض خسوف دهر نیفتد [بیت]

نـهادستـند بر سقفش تو گـویی تختهٔ مرمر * کشیدستند در صحنش تو گوبی فرشی از مینا

ودر اصلش که برابر مقصوره است اُدْخُلُوهَـا بِسَلَامٍ آمِنِينَ (Ḳ. XV, 46) بر شـرفهٔ آن نـقـش کرده وَمَنْ دَخَـلَـهُ کَانَ آمِنـًا (Ḳ. III, 91) بر آسـتـانهٔ آن مسطـور از روی یکپاره بلطـایف صنعت ودقایق حکمت ریخته در زمین رشك خـلـد برین مشاهده افـتـاد ونمودار إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ

و[9]گیرانید وبعد از چند روز بیاسا[10] رسانید **وصاحب اعظم[11] خواجه شرف الدین[12] علی سمنانی‌را[13] که *شاخی بود از دوحهٔ وزارت وبسبب[14] وشاة وتمامئ اصحاب اغراض چند گاه بود که مقیّد بود هر چند ایقاقان برو بحث کردند در مدّت چند سال که حاکم مطلق خراسان وعراق عجم وقومس ومازندران[15] بود یك دینار برو روشن نتوانستند کرد تربیت فرمود *وباز منصب صاحب‌دیوانی ارزانی داشت وخواجه شرف الدین علی وخواجه فخر الدین احمدرا در دیوان سمرقند مقرّر فرمود[16]

مِثْلُهَا فِی ٱلْبِلَادِ (K. LXXXIX, 6, 7) معاینه گشت اساتذهٔ بصره وبغداد مقصوره وصفّها ورحبهارا بحصیرهای معقلی ممتلی ساخته وعملهٔ فارس بر اندازهٔ هر موضعی طبق النعل بالنعل قالیهای ابریشمین مبسوط گردانیده ومعلّمان حلبی قنادیل مذهّب در فضای قباب آن چون مشاعل گردون درین طاس نگون افروخته [شعر]

تَبَارَكَ ذُو ٱلْعَرْشِ مَا ذَا تَرَى * مِنَ ٱلْحُسْنِ فِی جَانِبِ ٱلْمَسْجِدِ

درین تاریخ این عمارت عالی بنام والقاب همایون مزیّن وموشّح گشته وبیمامن رأی شهنشاهی چنین بقعهٔ متبرّك که بر صفحات روزگار سمت تخلید وتأیید خواهد یافت نزهت‌جای صفا ومهبط اجابت دعا گشته بیرون آلات وادوات که از ممالك وولایات آورده بودند واهالیٔ سمرقند وتوابع‌را دران مدّت کار بسیار فرموده مبلغ یکهزار وپانصد تومان رایج کپکی که نه‌هزار تومان عراقی باشد از خزانه بصرف عمارت مسجد خرج گشته بود مقصود آنك درین ایّام حضرت صاحب‌قرانی احتیاط عمارت می‌فرمود ایوان در آمدن مسجد اگرچند با طاق سپهر دعوئ موازات می‌کرد فامّا در جنب مسجد جامع که ذکر آن گذشت (sic) ایوان در :Z ;مقصوره قصیر می نمود صاحب اغظم خواجه آمدن در غیبت حضرت صاحب‌قرانی بر آورده بود اگرچند با قمّهٔ افلاك برابری میکرد فامّا در جنب مقصوره قصیر می‌نمود خواجه | [2] N add. طاب ثراهما | [3]-* Sic Z; M: سلطنت; N: دیوان | [4] NZ: جهانگشای | [5] Z: پنج | [6]-* N om. | [7] N: گشته; M om. | [8]-** N: اورا در مجموع ممالك نفاذی هر چه تمامتر وبیش از حدّ عظیم القدر میزیست | [8]-* Z om. | [9]-* Z: فرموده | [10] N: بدرجهٔ شهادت | [11] N: سعید شهید | [12] N: الحقّ والدولة والدین | [13] N: السمنانی طیّب الله مرقده | [14]-* N: سروی بود در چمن صدارت وشاخی از دوحهٔ وزارت عالی‌همم صاحب‌کرم جامع میان آداب سیف‌وقلم‌برداری نیك‌نامی وشهامت‌مریدی وبلباس کاردانی وکفایت مکتسی عقلی وافر وفضلی متکاثر ومهارتی در شیوهٔ استیفا در اعلئ مدارج کمال ودر فنّ فصاحت وبلاغت عدیم المثال بسبب | [15] N add. وزابلستان | [16]-* N: وبتعظیم قدر وتفخیم ذکر او مثال داده مهمّات دیوانی برأی صایب ورویّت ثاقب او باز گذاشته قول وقلم او در خفض ورفع ونصب وعزل عمّال مطلق گردانید | [16]-** Z: ودران ایّام اردوی همایون بمرغزار کان‌گل فرود آمد وطویهای متعاقب شد |

**ذکر جشن وطوی مبارك که در سمرقند اتّفاق افتاد

چون اردوی اعلی واغروق بزرگ متعاقب رایات نصرت‌شعار بدار السلطنهٔ سمرقند رسید حضرت صاحب‌قرانی خواست که[1] بشکرانهٔ آنکه از چنان یورش بزرگ بسلامت وسعادت *با فرزندان وامرا بدار السلطنه نزول فرمود[2] طویی بزرگ ترتیب نموده امرای سپاه وبهادران[3] درگاه عالم‌پناه‌را *بسیورغامیشی واغیرلامیشی سرافراز گردانیده بحسب جاه وراه هر یك سیورغال وچلدو ارزانی فرماید ودیگر شاهزادگان که رسیده بودند هر یك‌را بهم‌سری مناسب هم از نسل بزرگ نامزد فرماید[4] فرمان فرمود تا در[5] اولنك دلپذیر[6] کان‌گل تا دامن شاودار[7] که تخمیناً[8] ده فرسنگ زمین[9] باشد اردوهای مبارك صاحب‌قرانی[10] وقیتولهای جمهور شاهزادگان وآقایان واغلانان[11] وامرا ومعتبران[12] وسایر عساکر جهان‌ستان از ترك وتازیك هر کس بمحلّ[13] وباودال خود فرود آمدند *ودر موضع اردوی بزرگ بارگاه عالئ چهل‌ستون بزدند ودیگر سایه‌بانها بر اطراف آن مقدار نیم فرسنگ زمین‌را ببارگاه وکندلان وسایه‌بانها از قوّت اشعّهٔ آفتاب ممنوع گردانیدند خمهای خسروانی وجامهای کیخسروی فرو

1-** Z: در محرّم سنهٔ سبع وثمانمایه بدار السلطنت سمرقند نزول فرمود وخواتین وآقایان واغرق بزرگ بعد ازان متعاقب رایات همایون رسیدند ذکر طویهاء که بعد از رسیدن بدار السلطنه فرمود حضرت امیر صاحب‌قران | 2-* Z: بمقرّ عزّ خود فرود آمد | 3 Z: واعیان | 4-* Z: بتربیت ونواخت ومرحمت واحسان مخصوص گردانیده هر یك‌را بحسب جاه وراه برأفت وعاطفت ملحوظ ومحظوظ گردانید ودغدغهٔ یورش ولایت خطای در خاطر خطیرش جای‌گیر گشته بود خواست که فرزندان نامدار وشهزادگان کامگار که هر یك سلوت دل وراحت روح وقرّهٔ عین وقوّت ساعد وفراغ خاطر وفتوح روزگار ومفتاح آمال بودند ایشانرا هم از احفاد خود کفؤی گزیده نامزد فرماید ازان جمله شاه وشاه‌زادهٔ اعظم اعدل جوانبخت پیرتدبیر زیبندهٔ تاج وسریر مغیث الحقّ والدنیا والدین الغبیك کورکان وبرادرش مظفّر الدنیا والدین ابرهیم سلطان بهادر خلّد اللّه تعالی ملکهما وامیر وامیرزادهٔ اعظم جهانگیر بن محمّد سلطان بهادر عمّت معدلته وطاب ثراه (sic) وفرزندان امیرزاده عمر شیخ امیرزاده بایقرا وامیرزاد، سیدی احمد وامیرزاده ایجل بن امیرزاده امیرانشاه بهادر طاب ثراهم هر یك‌را هم از اولاد واحفاد خود بیکی موسوم گردانیده طوی خوراند | 5 Z add. جلکاء | 6 Z om. | 7 Z add. ویلغوزایغاج | 8 Z add. موازئ | 9 Z om. | 10 Z: پادشاهی | 11 Z: وکلین اوغول | 12 Z: وسرداران | 13 Sic Z; M: بمورچل |

چیده بانواع مسکرات ومشروبات مملو میلامیل مالامال گردانیده وخیام سلاطین اقالیم سبعه بر گرد اردو جهت ساوری زده[1] واز قفای آن[2] امرای تومانات وسرداران سپاه نزدیك ودور وجماعت چوچینان[3] وارباب موجّه وچرکه *فرود آمده وبمحلّ هر یك[4] شامیانها زده[5] واز قفای آن[6] سایر لشکرهای هزارجات وقوشونات[7] وصدجات *ودهجات همچنین[8] بترتیب *هر یك در قفای چرکهٔ خود[9] جوق جوق **معیّن گشته وامرای تواچی وایوداچی ویاساول بر جنیبتهای خاصّ سوار گشته از سر *ترقو ونزلی[10] یاسال ویاساق می‌نمودند واصول هر مملکت و[11]صنّاع ومحترفهٔ هر اقلیم *از اطراف واکناف عالم بتفرّق السنه واختلاف لباس برسم[12] وطریقهٔ مملکت خود فوج فوج آیینهای[13] گوناگون *وآرایشهای مقبول موزون بطریق وضع خویش از مکلّلات ومرصّعات ونفایس وعرایس واقمشه وامتعهٔ هر دیار تزیین وترتیب نمودند و[14]مطربان خوش‌الحان ومغنّیان شیرین‌زبان بطریقهٔ فرس وترتیب عجم وقایدهٔ عرب ویوسون ترك وایالغوی مغول ورسم خطای وسیاق الطای بساز نواختن وغنا ساختن ونقش پرداختن مشغول *شده چون اسباب طوی مرتّب شد واسباب عیش مهیّا گردید سریر سلطنت ومسند حشمت وعظمت

1–* Z: corr. دور (بغایت(?) خاصّه کریاس ساوری corr. delevit) و(قریب یك فرسنگ دور corr. delevit) بود (بلکه زیادت add. inter l.) خرگاههای هشتادسری وصدسری با تختهاء زر ونقره وبخوشهاء لعل ومروارید مرصّع ومزیّن کرده وخیمها وسایه‌بانهاء ابریشمین بر کشیده وکندلانها زده | 2 Z: شاهزادگان وآقایان وامراء دولت سراپردهای سقرلاط باز کشیده | 3 Z: میهمانان وایلچیان | 4–* Z: ایشان | 5 Z: بر افراختند | 6 Z: خیمها وخرگاهها و | 7 Z om. | 8–* Z: ایشان | 9–* Z: وقوشونات | 10 Conj., M_1 M_2: تیرقودلی | 11–** Z: فرود آمده | 12–* Z: بموجب رسم | 13 Z: تعبیهای | 14–* Z: مکلّلات مرصّعات بسته وچهارطاقها زده ومجموع را بدیبای روم وزربفت چین بیاراسته ونفایس اقمشه وغرایب اسلحهٔ هر دیار آویخته وانواع لعبها وشعبذها بکار برده چون این اسباب واستعداد آن مهیّا گردانید کندلان بزرگ سپهرپیکر گردون‌منظر وشادروان گیهان(MS: کههان) محلّ کیوان‌مقرّ بفروش واوانئ خسروانی تزیین وترتیب یافت سریر سلطنت ومسند حشمت خاصّهٔ حضرت صاحب‌قرانی‌را بر صدر بار گشادند ومحلّ مجلس هر کس‌را از آغایان وکلین‌اوغول وشهزادگان وسلاطین وچوچینان عزیز الوجوه عظیم‌الشان‌را نیز بر حسب راه ومرتبهٔ هر یك تعیین نموده بساط عیش بگسترانیدند ومجلس انس وخرّمی بسان بهشت برین آرایش وجمال یافت وبخار عنبر وبخور عبیر با نسیم صبا بیامیخت جهان غالیه‌سای وزمین نافه‌گشای گشته |

خاصّهٔ شریفه‌را بر صدر بار گستردند ومحلّ مجلس هر کس‌را از خواتین وکیلین‌اوغول وسلاطین وشهزادگان وچوچینان عزیز الوجود عظیم الشانرا نیز بحسب مرتبهٔ هر یك مواضع تعیین نموده فراش شاهی ودواج شهنشاهی صفّ در صفّ فرو چیدند حضرت صاحب‌قرانی همگنانرا در مقرّ عزّ ومکمن شرف بر مسند سعادت متمکّن بنشست واز سمت خصم‌سوزی بصفت بزم‌افروزی در آمد وکسوت جلالی بحلیت جمالی مبدّل ساخت [قطعه]

آنجا که تیغ قهرش چون شمع شد سرافشان ❊ یك گام جا نه‌بینی کانجا سری نباشد
وانجا که چشم لطفش یك ره نظر گمارد ❊ در باغ دهر شاخی بی عبهری نباشد

فرمان فرمود تا هر کس بچرکهٔ خود بنشیند سوچیان بکاسه‌داری مشغول شدند وامرای دولت ومقرّبان حضرت ومتعیّنان ملك وملّت بچرغامیشی وتزغو اقدام نموده[1] وآیاقچیان از سر قوّت شیره‌خانهٔ بزرگ زمین وزمانرا مست‌مدام گردانیده *بعد ازان که قوش وقاروی[2] توره وچرکه داشته[3] فرمان عالی بنفاذ پیوست تا پیش‌کش *وانعامات بجهت ایلچیان اقصای ممالك از خطای والطای واقصای مغرب ودیار مصر وروم وفرنگ وهند هر یك‌را[4] بچرکهٔ خویش پیش آورده *سخنان اخلاص و[5]عرض خدمتگاری وشرح یکجهتئ خواقین واکاسره وقیاصرهٔ چهار حدّ هفت اقلیم ربع مسکون‌را مشروح باز نمودند وتفصیل تعداد کمّیت مال وخراج هر کشوری که آمده بودند[6] بعرض رسانیدند فرستادگان ایشانرا *بتربیت ونوازش[7] مشرّف گردانید *چون سبیل اجمال کیفیّت حال عالم وعالمیانرا معلوم فرمود خواست که ایشانرا بعادت قارو[8] سرافراز گرداند جمیع خاصّ وعامّ[9] بزانو در آمده مترصّد یرلیغ وفرمان گردیدند حضرت صاحب‌قرانی فرمود که چون[10]

گشتند آواز رود وسرود بچرخ چنبری رسانیدند گفتی بوستانیست پر از گل وبلبل Z: *-1
[و (MS om.)] سنبل ویاسمین یا آسمانی پر از مه ومشتری وزهره وپروین بعد ازانکه قوش وقارو (sic)
وخدمتی که از اطراف Z: *-4 | Z om. *-3 | وقراوی Emend., M: 2 ‖ توره وچرکه (sic corr.) داشتند
آورده بودند ایلچیان ختای والاتای وکلمچیان مصر واقصای مغرب و حدود روم ودیار فرنگ وناحیهٔ
هندرا هر یك ‖ Z om. *-5 ‖ Z: 6 بود | Z: *-7 بدولت بساطبوس | 8 ? emend., M_1: قراود,
| تا غایت در مراسم جهانگیری سعیهاء بلیغ رفت و Z: 10 ‖ عوامّ وخواصّ Z: *-9 ‖ قراوو M_2:

ایزد بیچون ودارندهٔ دهر بوقلمون زمام اختیار ممالك ربع مسکون‌را در قبضهٔ قدرت ما مسخّر گردانید *واصناف انواع مخلوقات‌را از برّ وبحر عالم مأمور امر ما ساخت مارا نیز واجب می‌کند [که[1]] چون آفتاب عالم‌تاب[2] دور ونزدیك‌را مساوی دانسته قوی وضعیف ووضیع وشریف واکابر واصاغر جمهور طوایف وملل‌را در کنف مرحمت وسایهٔ شفقت یکسان[3] دیده هر کس‌را *فراخور خود[4] از نتیجهٔ این[5] دولت بزرگ بهرمند گردانیم *شما نیز می‌باید که همیشه بحکم لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ شکر حضرت باری تعالی بجای آرید تا در بلیّت گران لَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ[6] گرفتار نشوید بعد ازان اظهار عزیمت لشکر کشیدن بجانب خطای کرد وفرمود که چون مارا داعیهٔ تسخیر بلاد مشرق وفتح کفرهٔ آن جوانب در خاطرست می‌باید که شما نیز تا آمدن ما ازان یورش هر کس در سرحدّهای خود نشسته از قرار معهود وسیاق یاساق وطریقهٔ تورهٔ قاهره تجاوز ننمایید که اگر عیاذ بالله بجهت کوتاه‌اندیشی بعضی خلاف تورهٔ قاهره واقع شود هرآینه اقرق دراز دولت بزرگ تدارك آن بکند وبواسطهٔ شرارت یك شریر بسیاری از صلحا نیز پایمال نکال وعقال گردند[7] وبعد از تقریر این[8] مقالات فرمود تا تفصیل اوکلکای بزرگ‌را تسلیم تواچیان الوس گردانیدند ومجموع[9] سرداران سپاه وسالاران بارگاه عالم‌پناه‌را *بخلعت وانعام وتشریف واکرام[10] مفتخر وسرافراز گردانید[11]

---

1 M om. | 2-* Z: ازین وغرض است مصروف جهانداری اعلام اعلای بر خسروانه نیّت الیوم بعد
تقریر برانست که ما | متساوی :Z 3 | علی قدر منزلت وفراخور مرتبت :Z *-4 | آن :Z 5 | 6 K. XIV, 7 | 7-* Z: باید که بی تحاشی هر کس هر چه دانند بعزّ عرض ما می‌رسانند وهر چه صلاح مملکت بدان منوط باشد ودفع ضرر از مظلومان بدان مربوط در رفع آن بحضرت ما اهمال نورزند وباعتماد ووثوق تمام باز نمایند | 8 Z: آن | 9 Z add و | 10-* Z: مهمانان وایلچیان وانعامات وبسیورغلات | 11 Z add. وبجهة نامزدی شاهزادگان نثارها از زر وگوهر ودرر عمانی وپیروزهٔ پیکانی ویاقوت کانی ولعل بدخشانی بر افشاندند وهمچنین تا مدّت چهل روز متّصل طویهاء بزرگ بجهت تهنیت ومبارکباد لاینقطع بود الحقّ عالمیان بدان عواطف امّیدوار شدند وجهانیان بدین اساعت واحسان مطمئنّ خاطر گشتند وجمله از سر صدق ونیاز بحضرت کارساز دست خواهش بر آورده گفتند [شعر]

یا رب این کامگار عادل‌را ❊ دولت وعمر جاودانش ده
هر چه از حضرت تو می‌خواهد ❊ بخداوندیت همانش ده
این جهان چون مسخّرش کردی ❊ بعد صد سال آن جهانش ده

ذكر قيشلاميشى فرمودن حضرت صاحب‌قرانى در اقسولات

در[1] جمادى الاولى سنهٔ سبع وثمانمايه[2] از دار السلطنهٔ سمرقند بر عزيمت قيشلاميشى بوقتى كه مقدّمهٔ سپاه دى تيغ از نيام كشيدن گرفت وطليعهٔ لشكر سرما دست بخنجر افراختن برد [بيت]

بيازار دهقان در آمد شكست ✡ نگهبان گلبن در باغ بست

طلايهٔ شتا اعلام سرما بر افراخت وسپاه زمستان بنهب وتاراج زر خزان بشتافت [بيت]

تهى ماند باغ از رخ دلكشان ✡ نه آواز بلبل نه از گل نشان

با لشكرهايى كه اوهام بنى آدم از تصوّر يك فوج از افواج بى‌نهايت وامواج بى‌غايت آن عاجز آمدى واقلام اقاليم اهل[3] عالم كه ولو انَّ ما فِى الارضِ مِنْ شجرةٍ اقلام[4] بكنايت كتابت مثل آن كتايب وفا نمودى با عدّت واهبتى تمام كه در نگارخانهٔ[5] خيال مثل آن مصوّر نگردد وشهسوار وهم دواسپه غبار خيل آن نشكافد وشاهين فكر در هواى ادراك كمّيت آن از پرواز باز ماند وصورت‌گر بيان بواسطهٔ نقش‌بندىٔ خطّ چهرهٔ وصف آن نگشايد بكردار كوه آهن صفّ كشيده از كوه تا كوه [بيت]

در آمد ز جاى آن سپاه گران ✡ توگفتى كه شد كوه وبيشه[6] روان

و[7]اركان زمين از بار سلاح مواكب در تزلزل آمد وسقف آسمان از زخم نعل مراكب در جنبش باقسولات نزول فرمود [بيت]

زمين چند فرسنگ لشكر گرفت ✡ ز لشكر جهان دست بر سر گرفت

و[8]اطناب سراپردهٔ شاهى سر بعيّوق افراخت واز خيام گوناگون دران نواحى صد گردون پديد آمد [بيت]

1-** (p. ١٦, l. 1) N: وروايات همايون در اواخر | 2 Z add. حضرت صاحب‌قرانى | 3 M: مردم | 4 K. XXXI, 26 | 5 M: كارخانه | 6 N: وپشته | 7 M om. | 8 M om. |

از خیمه وخرگاه تو گویی که سپهریست ✿ پر کوکب رخشنده همه کوه وبیابان[1]

*ذکر عزیمت توجّه[2] بجانب خطای[3]

**پس از چند روز بعد از تدبّر وتشاور عزیمت حرکت بجانب خطای مصمّم گردانید *در قلب زمستان[4] بموسمی که کوه وپشته معجر سفید بر تارك سیاه *افگنده بود[5] وصحرا از کسوت زنگاری لباس سیمابی بدل گرفته[6] زرگر تقدیر رود سیحون‌را مانند سبیکهٔ سیم گردانیده بود وپوستین‌پیرای شتا بر اندازهٔ طول وعرض اقالیم لباس قاقمی بریده وسطح اعلای نهر مقدار یك نیزه چون اجزای سنگ[7] یشم[8] گشته[9] وصحن صحرا وروی دریا از بساطت برف مسطّح مستوی گشته[10] [شعر]

هرگز کسی نداد بدین سان نشان برف ✿ گویی[11] که لقمه‌ایست زمین در دهان برف
مانند پنبه‌دانه که در پنبه تعبیه است ✿ اجرام کوههاست نهان در میان برف

[1] Z add. دران وقت مقرّبان حضرت خودرا طلب فرموده در باب یورش واحوال اطراف از هر جهت مصلحت‌دید هر یك باز طلبید هرچند حضرت قرانی‌را عزیمتی در خاطر محرّر بودی وبا خود مقرّر کردی امّا در ضمیر منیر مستور داشتی امرا وارکان دولت واصحاب فطنت‌را طلب فرمودی وبکرّات ومرّات دران امر طریق استشارت بجای آوردی ومضمون لاَ صَوَابَ مَعَ تَرْكِ الْمَشُوْرَةِ بر خاطر گذرانیدی وفایدهٔ مَنِ اسْتَشَارَ اُولِي الاَلْبَابِ نَزَلَ فِي اَبْوَابِ الصَّوَابِ‌را عمدهٔ حصول مراد شناختی ونصّ وَشَاوِرْهُمْ فِي الاَمْرِ (K. III, 153) نصیب العین داشت [شعر]

شَاوِرْ صَدِيقَكَ فِي الْخَفِيِّ الْمُشْكِلِ ✿ وَاقْبَلْ نَصِيحَةَ نَاصِحٍ مُتَفَضِّلِ
وَلاَقَدِ اُوحِيَتِي (MS ? : اوحی) بِذَاكَ بِنِيَّةٍ ✿ فِي قَوْلِهِ شَاوِرْهُمْ وَتَوَكَّلِ

[2] Z: حضرة صاحب‌قرانی | بعد از تدبّر وتشاور عزیمت حرکت بجانب ختای مصمّم گردانید | [3] Z add. چون این عزیمت در خاطر همایون حضرة آن وفات ووفات | وعرض | [3-*] N om. | [4-**] Z: قرار گرفت از کیفیّت سبل آن مواضع استخبار نمود ومنزل بمنزل بطرق مختلف از چگونگی آب وهوا وهیمه وعلف وسهل وجبل وبراری وفیافی آن استکشاف نمود صلاح چنان دید [که (MS om.)] در اوایل حوت از موضع اترار حرکت فرموده یکماهه علوفهٔ اسپان بر پشت چهارپایان بار کنند *تا اوّل (MS: باول ?) نوروزرا که در صحرا علف پیدا شود راه بسیار قطع کرده باشند بدین سبب در میان زمستان متوجّه اترار گشت | [4-*] N om. | [5-*] NZ: افگند ودشت | [6] NZ: گرفت | [7] NZ om. | [8] NZ add. ومرمر | [9] Z: شده | [10] N: آمده | [11] Z: گفتی |

[شعر]

سحاب از دهان گشته کافوربیز * بر آورده برف از جهان رستخیز
تو گفتی ز برف اندران کوه ودشت * فلك ده شدست وزمین گشته هشت

ودران ایّام خنکئ هوا بغایتی رسید که بیشتر[1] اکابررا بعضی اعضا سرما در یافت وبسیاری از عجزه وخدّام هلاك گشتند[2] چنانچه از اوّل[3] قوس تا آخر[4] حوت در مجموع گذرهای جیحون وسیحون لشکرها وکاروانی وعرابه وفیلان[5] وغیرهم بر روی یخ گذشتند[6] سرمایی که زبان در دهان[7] بفسراند وجنین‌را در شکم[8] ضرر رساند معاینه دیده شد در دوازدهم[9] رجب المرجّب[10] سنهٔ سبع وثمانمایه *ببلدهٔ اترار فرود آمد[11] جمعی از آقایان وفرزندان وارکان دولت که بطریقهٔ مشایعت ملازم بودند خواست که[12] اجازت فرماید وایشانرا *بخوشدلی وعیش وکامرانی[13] باز گرداند رغبت شراب فرمود ومدّت چند[14] شبانروز از بس قدح مالامال وجام لبالب از دست ساقیان نوش‌لب گرفتن وبادهٔ گلگون وشراب ریحانی بر روی شاهدان پری‌وش نوشیدن صبح امانی سر از جیب مراد بر آورده بود وآفتاب عیش[15] از مشرق خرّمی *طالع شده[16] وهر دم لشکر شراب که مایهٔ شادی وسرمایهٔ خوشدلی بود بر عرصهٔ دماغ می‌تاخت *وبازنامهٔ غمّ وبازار[17] فکرت می‌شکست ورياض خرّمی ونهال عیش‌را تازگی می‌داد[18] درین مابین[19] رغبت بعرق فرمود حاضر گردانیدند جوهری که عین آتش بود در صورت آب واز غایت لطافت

---

[1] Z: اکثر | [2] N: شدند | [3] Z: اوایل | [4] Z: اواخر | [5] NZ om. | [6] M: گذشته | [7] NZ: سرای‌پردهٔ میمون در بلدهٔ اترار | [8] N: رحم | [8] دهن | [9] Z add. شهر الله | [10] NZ om. | [11-*] Z: بلدهٔ اترار | [12] M add. ایشانرا | [13-*] Z: بعیش وکامرانی وطرب وخوشدلی | [14] M: سه | [15] NZ add. روی | [16-*] NZ: نموده [شعر] | [15] باز کشیدند

فِي عُصْبَةٍ مِنْ قَبِيلِ التُّرْكِ مَا تَرَكُوا * لِلْبَرْقِ لَمْعًا وَلَا لِلرَّعْدِ تَصْوِيتَا
قَوْمٍ (قَوْمًا: Z) إِذَا قُوبِلُوا كَانُوا مَلَائِكَةً * حُسْنًا وَإِنْ قُوتِلُوا كَانُوا عَفَارِيتَا

[بیت]
شیرند گه رزم وگه بزم همه ماه * دیوند گه جنگ وگه صلح همه حور

[17-*] N: وبازنامهٔ غمّ وبازار; Z: وبازارچهٔ وبازار غمّ | [18] Z add. و | [19] N: اثنا |

چون هوا مدرك بصر نمی‌شد واز کمال رقّت با خاك کثیف نمی‌آمیخت وساقی چون نرگس ساغر زرّین بر دست سیمین نهاده بود واقداح مالامال چون قمر در منازل خویش روان کرده وبندگی[1] حضرت صاحب‌قرانی دو شبانروز دیگر بدین عرق مشغول شد[2] که قطعاً التفات بهیچ[3] غذایی نفرمود روز دیگر مزاج مبارك اندك[4] تغیّری پیدا کرد [مصراع]

گفتند *ورا مگر[5] خمارست

بجهت تداوی بحکم [شعر]

وَكَأْسٍ شَرِبْتُ عَلَى لَذَّةٍ ✡ وَأُخْرَى تَدَاوَيْتُ مِنْهَا بِهَا

یك دو جرعهٔ دیگر نوش کرد وبسبب خنکئ ظاهر آن[6] تسکین حرارتی تصوّر کردند[7] وچون در معده گرم شد حرارت *زیادت گشت[8] [نظم]

نظر کردم ز روی تجربه هست ✡ خوشیهای جهان چون خارش دست
که اوّل دست‌را خارش خوش افتد ✡ بآخر دست در دست آتش افتد
همیدون جام دنیا خوشگوارست ✡ باوّل مستی وآخر خمارست

*وتتمّهٔ آن مقدّمه نامرادی گشت وسپهر بی‌مهر از پس نوش نیش کین پیش آورد ودهر بی‌وفا سرور بشیون وسور بماتم بدل گردانید [بیت]

چنین بود تا بود گردان سپهر ✡ که با نوش زهرست وبا کینه مهر[9]

---

*ذکر وفات حضرت صاحب‌قرانی انار الله برهانه

وچون هر بدایتی‌را نهایتی مقدّرست وهر آفتابی‌را زوالی مؤجّل مزاج مبارك از جادّهٔ استقامت وحدّ اعتدال عدول نمود وعرض همایون از زیور صحّت وحلیت خفّت خالی وعاطل گشت وصبح نورافزای روح وراحت بشام ظلمت‌زای رنج وملالت بدل

---

[1] Z: و | [2] NZ: بود | [3] Z: هیچ | [4] NZ om. | [5]-* M: مگر ورا | [6] M om. | [7] Z: کرد | [8] Z: زیاده گردانید | [9]-* NZ om. |

شد[1] حضرت صاحب‌قرانی *انار الله برهانه فرمودند[2] که در مدّت العمر طبعاً هرگز مرا میل بمسکرات نبود واین صورت که بی اختیار واقع شد[3] *سبب مرض گشت اگرچه[4] جرایم بسیار در وجود آمده[5] عرصهٔ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ[6] وسیع است بشارت[7] وَهُوَ الَّذِی یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ[8] بسمع تحقیق شنوده توفیق هدایت تُوبُوا إِلَى اللّٰهِ[9] یافته فرمان کرد[10] تا مجموع آلات وادوات *ملاهی و[11]مناهی را بشکستند واز سر[12] اخلاص توبهٔ نصوح فرموده[13] مستعدّ ضیافت‌خانهٔ وَاللّٰهُ یَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ[14] شد **وگوش هوش بفرمان یا اَیَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِی إِلَى رَبِّكِ[15] داشته امرا وارکان دولت ومقرّبان حضرت چنانکه رسم باشد هر یك دعایی می‌گفتند در خلال این[16] احوال بندگئ حضرت صاحب‌قرانی[17] اوّل یك انگشت و[18]بعد ازان دو انگشت بر آورد وبچشم اشارتی فرمود پس استفسار می‌نمود[19] که غرض من[20] ازین چه بود بعضی از امرا متصدّی جواب گشتند[21] که بندگئ حضرت می‌فرمایند[22] که یك علاج یا دو علاج دیگر مانده گفت[23] نه آن می‌خواهم ومضمون این ابیات بزبان حال تقریر افتاد [شعر]

جهاندار گفتا ازین در گذر ✡ که آمد مرا زندگانی بسر
بفرمان من نیست گردان سپهر ✡ نه من داده ام گردش ماه ومهر
کفی خاکم[24] وقطرهٔ آب سست ✡ ز نرمادهٔ آفریده نخست
ز پروردگیهای پروردگار ✡ *بآنجا رسانیدم انجام کار[25]

1-* N: بعد ازان بندگئ ; Z: مودّی بمرضی قوی گشت ومزاج مبارك از جادّهٔ استقامت وحدّ اعتدال عدول نمود واطبّا از ازالهٔ مرض عاجز گشتند | 2-* Z: فرمود | 3 Z: گشت | 4 N: اگرچند | 5-* Z: مودّی بدین ملالت شد وچون تقدیر چنین بود چه کردی که نشدی ویقین میدانم که بسبب حکومت وملك‌داری از من جرایم بیش از حدّ در وجود آمده است فامّا | 6 Ḳ. XXXIX, 54 | 7 M: اشارت | 8 Ḳ. XLII, 24 | 9 Ḳ. LXVI, 8 | 10 NZ: فرمود | 11-* M om. | 12 Z add. صدق و | 13 Z: فرمود و | 14 Ḳ. X, 26 | 15 Ḳ. LXXXIX, 27, 28 | 16 Z: آن | 17 Z: ملتفت ایشان شده | 18 Z om. | 19 Z: می‌نماید | 20 Z om. | 21 Z: گشته عرضه داشتند | 22 Z: می‌فرماید | 23 Z: که حضرت صاحب‌قرانی فرمود | 24 Z: آبم | 25-* Z: باینجا رسیدم سرانجام کار |

که چندانکه[1] شاید شدن پیش وپس ☆ مرا بود بر جملگی دسترس
گر ایوان من سر بکیوان کشید ☆ همان روز مرگم ببباید چشید
دران وقت کردم جهانخسروی ☆ که هم دل قوی بود وهم تن قوی
چو آمد کنون ناتوانی پدید ☆ بدیگر سرا رخت باید کشید

بی اکراه در مقام رضا وتسلیم فرمود که من در میان شما یك روز یا دو روز دیگر بیش نه ام واستشهاد[2] این معنی اطبّارا طلب[3] فرمود و[4]امرا قضیّهٔ مقدّم[5] تقریر کردند *بندگئ حضرت[6] فرمود که راست گویید وخوش آمد مگویید که راستی مرا خوش می‌آید اطبّا گفتند[7] بعنایت الهی امّیدواریم که سالهای بسیار سایهٔ آفریدگار بر سر ممالك ربع مسکون[8] پاینده باشد[9] فامّا از روی[10] قاعدهٔ طبّی چنان است که بندگئ حضرت می‌فرماید درین حالت بعضی از ملازمان[11] قهر کردند که چرا چنین گفتند وبندگئ حضرت بر ایشان مرحمت گفت[12] **فی الجمله دست تصرّف طبیب از دامن معالجت کوتاه ماند[13] [شعر]

طبیبان لشکر بزرگان شهر ☆ نشستند بر گرد سالار دهر
مداوای بیماری انگیختند ☆ ز هر گونه شربت بر آمیختند
ز قاروره ونبض جستند راز ☆ نیامد بکف عمر گم گشته باز
طبیب ارچه داند مداوا نمود ☆ چو مدّت نماند مداوا چه سود

چندان[14] استعداد وکثرت لشکر وابّهت وسطوت سلطنت در پیش راید موت رادع ودافع نتوانست گشت [شعر]

چه فایده ز زره با گشاد دست قضا ☆ چه منفعت ز سپر با نفاذ تیر قدر
اگر ز آهن وپولاد سفته حصن کنی ☆ چو حالت آید دست اجل بکوبد در

نوبت سلطنت بخاتمت پیوست وبر قضیّهٔ عادت روزگار جفاگار که یُعطِی فیرجِعُ فِی

---

[1] Z: چندانچه | [2] Z: وباستشهاد | [3] Z: حاضر | [4] Z om. | [5] Z: متقدّم | [6]-* Z: اطبّارا | [7] Z: عرضه داشتند | [8] Z add. باقی و | [9] Z: بماناد | [10] Z add. اسباب وعلامات نظر بر | [11] Z add. فرمود | [12] Z: با اطبّا | [13]-** (p. ٢٤, l. 7) N om. | [14] N: وچندان |

عطائهِ منشور دولتش بارسال ایلچئ هادم اللذّات وتبلیغ یرلیغ إِذا جاءَ اجلهم لا یستأْخِرون ساعةً ولا یستقدِمون[1] استرداد رفت [شعر]

*فرو رفت آفتابش در سیاهی ✡ بنه در خاك برد از پادشاهی[2]

قلم[3] تقدیر طغرای فنا بر منشور بقای شاه جهان کشید وروح پاك شهریار هفت اقلیم بذروهٔ نه فلك ترقّی کرد واز سرای سپنج ومنزل عنا ورنج بریاض انس وحدایق قدس خرامید ومکتوب قضای محتوم بختام کُلُّ مَنْ عَلَیْهَا فَانٍ[4] مختوم شد[5] در منتصف[6] شعبان سنهٔ سبع وثمانمایه در *موضع اترار بمقام ابرار رسید [بیت][7]

چه سود از لشکر جرّار بسیار ✡ چو نازل شد قضا در باب اترار

**واز *دنیای دون[8] که وادی نامرادیست بصدر جنّت خرامید[9] [بیت]

ز دیوان قضا در نصف شعبان شد برات او ✡ بدیدم صدر جنّت بود تاریخ وفات او

**وگوش وگردن دولت از حلیت ضبط وزیور عدل شهنشاهی عاطل گشت واز *فقدان او[10] پریشانی وآشوب بشمل ملتئم وعقد منتظم جهانیان راه یافت [بیت]

شهنشاهی که از فقدانش آشوب جهان آمد ✡ وداع شهریاری کرد وتاریخش همان آمد[11]

وشرف وفضیلت عدل وسیاست خدایگانی انار الله برهانه بوقوف پیوست إِنّما النِعمةُ مجهولةٌ فإِذا فقِدتْ عرِفتْ وقدر ومنزلت نور آفتاب معالی که [مصراع]

ویعرف قدر الشمسِ بعد غروبِها

---

1 K. X, 50 | 2-* N:

أَبدًا یستَرِدُّ ما یهَبُ الدّهـــرُ ✡ فیا لَیتَ جورَهُ کانَ بخلا

3 N: وقلم | 4 K. LV, 26 | 5 N: گشت | 5-** (p. ۲۵, l. 11) Z: واین حال | 6 Z (fol. 10, l. 6): شانزدهم | 7-* Z: [لمؤلّفه] بلدهٔ اترار بوقوع پیوست | 8-* N: دار دنیا | 9-** Z om. | 10-* N: فقدانش | 11 N add.

میر اعظم تمور خان ز جهان ✡ رفت سوی بهشت وتخت بهشت
قبر او شد بهشت وتاریخش ✡ سر قبرش نموده است وبهشت
باد قایم‌مقام او بر تخت ✡ شاهرخ خسرو فرشته‌سرشت

روشن گشت [نظم]

مقدار آفتاب ندانند مردمان ✡ تا نور او نگردد از آسمان جدا
آنگاه قدر او بشناسند بر زمین ✡ کاید شب وپدید شود بر فلك سها[1]

وصندوق شهریار روی زمین‌را بدار السلطنهٔ سمرقند نقل کردند ودر مدرسهٔ شاه وشهزادهٔ جهان ولی العهد فی الزمان[2] المغفور المبرور امیرزاده محمّد سلطان نوّر الله مرقده دفن کردند[3] [شعر]

ندارد جهان دوستی با کسی ✡ نیابی درو مهربانی بسی
بخاکش سپردند وگشتند باز ✡ در دخمه *کرده برویش[4] فراز
جهانرا برین گونه شد رسم وراه ✡ بر آرد بگاه ونـدارد نگاه
نه زین رشته سر می‌توان تافتن ✡ نه سررشته‌را می‌توان یافتن

ماه[5] نورافزای مملکت در حدّ استقبال بر افق تأبید ناپدید شد ومهر سپهرآرای سلطنت در حیّز اجتماع از چشم خلق جهان[6] نهان گشت وذات معظّم وشخص مکرّم شهریار روی زمین چون گنج در کنج خاك دفین شد[7] وسر دخمهٔ همایون وتربت مبارك[8] از اوج گنبد گردان وشرف قصر کیوان بگذشت [بیت]

بر داشت ز خاك عالمی‌را ✡ در خاك نهاد روزگارش

وآوازهٔ این رزیّت هایل وفجیعت مؤلم که بحقیقت ماتم دین ومصیبت دولت بود جهانیانرا روشن ومعیّن گشت وفتنهٔ خفته چون نرگس دیدهٔ شوخی وبی‌آزرمی باز کرد وامن معتدل مزاج چون بنفشه سر بر زانوی حسرت وضجرت نهاد کجا شد آن کمال روعت وجبّاری ومزید سطوت وکامگاری وحشمت حشم کشورگیر وکلاه گوشهٔ نخوت آسمان‌فرسا *تا حایل[9]

[1] N add. وَٱلشَّمْسُ لَا تَبْدُو فَضِيلَتُهَا ✡ حَتَّى تَغْشَى ٱلْأَرْضَ بِٱلظُّلَمِ

[2] N add. المرحوم | [3] N: کرده آمد | [4-*] N: کردند بروی | [5] N: وماه | [6] N om. | [7] N: گشت | [8] N: میمون | [9-*] M om. (lac.) |

قضای آسمانی وحاجز[1] مقادیر ربّانی گشتی[2] تا چندان خزاین ودفاین بفدیه[3] در میان نهادی ویك ساعت تأخیر ومهلت یافتی [بیت]

بجز مرگ هر مشکلی‌را که هست ☆ بچاره‌گری چاره آید بدست

[نظم]

بزخم گرز جهان‌گیر وتیغ قلعه‌گشای ☆ جهان مسخّر من شد چو من مسخّر رای
بسی حصار گشادم بیك گشادن دست ☆ بسی سپاه شکستم بیك فشردن پای
چو مرگ تاختن آورد هیچ سود نکرد ☆ بقا بقای خدایست وملك ملك خدای

این است[4] عاقبت حال امیر *مرحوم مغفور[5] امیر تیمور کورکان وازان همگنان *همین خواهد بود[6] [بیت]

*بهرام که گور می‌گرفتی همه سال ☆ دیدی که چگونه گور بهرام گرفت[7]

دنیا منزل گذارست نه مقام قرار جایگاه غرورست نه سرای سرور [بیت]

صحبت گیتی که تمنّا کند ☆ با که وفا کرد که با ما کند

وبحقیقت کدام جهانگشای بود که بستهٔ بند دام فنا نشد وکدام عدوبند بود که کمر حیات او نگشادند [مصراع]

اندرین ره چه بلبلست وچه زاغ

شریف‌را بر وضیع هیچ فرقی ننهاده اند وشاه‌را بر گدا هیچ وجه ترجیح پیدا نکرده [بیت]

تَبَارَكَ مَنْ اَجْرَى الْاُمُورَ بِحِكْمَةٍ ☆ كَمَا شَاءَ لَا ظُلْمًا اَرَادَ وَلَا هَضْمًا

هیچ کس‌را خلعت بقا نپوشیده اند وتاج خلود نبخشیده [شعر]

---

1 M om. (lac.) | 2 M om. (lac.) | 3 M om. (lac.) | 4 N: بود | 5-* N: صاحب‌قران |
6-* M om. | 7-* N:
بعبرت نگر در جهان تا به‌بینی ☆ که ملك جهان اعتباری ندارد

چه خوش باغیست باغ زندگانی ٭ گر ایمن بودی از باد خزانی
چه خرّم کاخ شد کاخ زمانه ٭ گرش بودی اساس جاودانه
ازان سرد آمد این قصر دلاویز ٭ که چون جا گرم کردی گویدت خیز
ز فردا وز دی کس‌را نشان نیست ٭ که آن رفت از میان وین در میان نیست
یك امروزست مارا نقد ایّام ٭ برو هم اعتمادی نیست تا شام

حقّ سبحانه وتعالی روایح غفران وفوایح[1] رضوان بارواح گذشتگان که سرگذشت ایشان سبب انتباه خردمندان ووسیلت اعتبار هوشمندان است در رساناد وهمگنانرا بصر بصیرت‌یاب ودیدهٔ عبرت‌بین کرامت کناد تا عجایب تقلّبات وغرایب تغلّبات سرمایهٔ بیداری وپیرایهٔ هوشیاریٔ خویش سازند ودل در جهان فانی نبندند وزمام احوال[2] بدست غلفت وغرور ندهند وراستکاری سبب رستگاری دانند ایزد تعالی جمله‌را توفیق رفیق گرداناد[3] بمحمّد وآله الامجاد[4]

---

1 N: ونوافح | 2 N add. وامور | 3 M: کرداند | 4 M: والسلم الطاهرین اجمعین | 4-** (p. ۲٦, l. 11) Z: [بیت] از سرای سپنج ومنزل عنا ورنج بریاض انس وحدایق قدس خرامید
همه عالم [ز (MS om.)] سر بسر بگرفت ٭ رفت تا عالمی دگر گیرد
در منتصف شعبان سنهٔ سبع وثمانمایه در موضع اترار بمقام ابرار رسید وذکر وفات وکیفیّت آن در مقدّمهٔ این ربع در مجمل واقعات وصادرات حضرت صاحب‌قرانی انار الله برهانه مذکور گشته درین محلّ تکرار نرفت این قطعه مولانا علی بدر هروی در تاریخ وفات حضرت گفته [شعر]
میر اعظم تمور خان ز جهان ٭ رفت سوی بهشت وتخت بهشت
قبر او شد بهشت وتاریخش ٭ سر قبرش نموده است وبهشت
باد قایم‌مقام او بر تخت ٭ شاهرخ خسروی فرشته‌سرشت
ودیگری این رباعی گفته است [شعر]
سلطان تمور آنکه چرخ‌را دل خون کرد ٭ وز خون عدو روی زمین گلگون کرد
در هفده شعبان سوی علّیین تاخت ٭ فی الحال در رضوان سروپا برون کرد
والله اعلم بالصواب.

I

INDEX DES NOMS DE PERSONNES.[1])

[1]) L'astérisque indique que le nom ou le mot se trouve deux ou plusieurs fois à la dite page.

II
INDEX DES NOMS GÉOGRAPHIQUES.

III

GLOSSAIRE.

اردو campement, cour du prince: ۱, ۷, ۱۵, ۱٦*, ۱۷

اسپ — اسپ مغولی وتازی : ۸

آغا [آقا], pl. آغایان [آقایان], princesse de famille royale: ۵, ۱٦*, ۱۷*, ۲۲

اغروق [اغرق] (اُغروق) camp contenant le gros bagage, les femmes, les enfants, etc., laissé en arrière de l'armée — اغروق بزرگ : ۱٦*

اوغلان ← اغلان

اغیرلامیشی (اِغیرلامیشی) action d'honorer, de traiter avec considération: ١٦

آغا → آقا

اقرق? Peut-être variante orthographique du mot یاغریق ,یغرق gros bâton, gourdin (v. Zenker, Dict., p. 952): ١٩

اوکلکا → اکلکا

اولوس → الوس

امیر — امیر اولوس : ٥ ;امیر تومان : ٥, ١٧; امیر هزاره : ٥; امیر صده : ٥

اوغلان [اغلان] fils (de prince), titre porté par les princes de sang impérial: ٥, ١٦

اوکلکا [اکلکا] (اوکُلکا) gratification, don: ٤, ١٩

اولنك (اولَنْگ) endroit riche en verdure, prairie, steppe: ١٦

اولوس [الوس] peuple, tribu: (٥, ١٩) → امیر ,تواچی

آیاقچی échanson: ١٨

ایالغو [ایالقو] son doux et agréable, mélodie: ١٧

ایقاق [ایغاغ] intrigant, dénonciateur, calomniateur (voir Süleymān Ef. Buḫārī, Luġat-i Čaġatay, p. ٥٤; Radloff, Versuch I, p. 14): ١٥

ایلچی envoyé, messager: ١٧, ١٨*, ١٩, ٢١, ٢٦

ایلچی‌گری message: ٨

ایلغار expédition rapide, course, incursion: ١٢

ایوداچی intendant chargé de l'entretien de l'armée (= ایداجی Pavet de C., Dict., p. 101): ١٧

بارگاه (١٩), — بارگاه عالئ چهل‌ستون : ١٦, → سالار

باودال [باودل] lieu, place (= بودال Zenker, Dict., p. 214; Pavet de C., Dict., p. 164): ١٦

بندگئ حضرت = Timur: ٢, ١٢, ١٣*, ٢٢, ٢٤, ٢٥* ;بندگئ حضرت صاحب‌قرانی : ١٣, ٢٤

تاواچی → تواچی

ترقو → تزغو

تزغو [ترقو ,توزغو] vivres, provisions, nourriture et boisson: ١٨ ;ترقو ونزلی (emend., MS: تیرقودلی?) vivres et provisions (v. Quatremère, Histoire des Mongols de la Perse I, p. 144, et Blochet, Djami el-tévarikh II, p. 27): ١٧

تقویم — جدول تقویم colonne (sur une longue bande de papier) du calendrier: ١١

تواچی [تاواچی] commissaire de l'inspection des troupes, inspecteur, préposé: ١٧, — تواچیان الوس : ١٩

توره coutume, usage, règle, loi (de Čingizḫān): ١٨*, ١٩*

توزغو → تزغو

تومان 1° – 10.000 dīnārs – تومان کپکی : ١٣ = تومان کپکی un ;١٥ : تومان عراقی ;١٥ six تومان عراقی : ١٥. 2° — pl. ,تومانات troupe de 10.000 hommes: (٥, ١٧) → امیر

تیرقودلی? : (١٧) → تزغو

چرغامیشی (چِرْغامیشی) vie joyeuse, plaisir, divertissement, festin: ١٨

چرکه [چرکا] (چرگه) rang, ordre, degré: ١٧ (ارباب چرکه), ١٧, ١٨*

چلدو (چُلدو) présent, récompense, faveur: ١٦

جولکا → جلکا

چهارطاق espèce de tente: ١٧

چوچین, pl. چوچینان, hôte nouvellement arrivé (M: چوچینان = Z: میهمانان : ۱۷*, ۱۸ (۱۷) : وایلچیان

جولکا [جلکا] territoire, district d'une ville: ۱۲*, ۱۳, ۱٦

حصیر — حصیرهای معقلی faits par les maîtres de Baṣra et de Baġdād (اساتذهٔ بصره وبغداد) : ۱۵

حوت signe des Poissons — اوایل حوت : ۲۱, ۲۲ ; آخر (اواخر) حوت : ۲۲, → IV

خاتون, pl. خواتین, dame, épouse d'un prince: ۱٦, ۱۸

خاصّگی personne attachée au service intérieur du souverain: ۱۳

خرگاه ۱۷* , — خرگاههای هشتادسری وصدسری tentes à quatre-vingts et cent pointes (voir Quatremère, Not. et Ex. XIV, p. 137): ۱۷

داماد gendre du souverain: ۵

درّه — درر عمانی : ۱۹

دهه, pl. دهجات, détachement de 10 hommes: ۱۷

دیبا — دیبای روم : ۱۷

دینار — دینار کپکی : ۸

دیوان : ۱٤, ۱۵* — دیوان سلطنت (۱٤) → نایب, صاحب دیوان

زربفت — زربفت چین : ۱۷

سالار — سالاران بارگاه عالم‌پناه : ۱۹

ساوری hommage rendu au souverain, présent offert en hommage (voir Quatremère, Not. et Ex. XIV, p. 27—28): ۱۷*

سایه‌بان tente: ۱٦*, — سایه‌بانهای ابریشمین : ۱۷

سراپرده [سرای پرده] : ۱۳, ۲۲, — سراپردهای

سقرلاط : ۱۷

سگ — سگان تازی ورومی : ۳

سلطنت شعار — سلطنت شعاری = حضرت Šāh-ruḫ: ۱, ۱۲

سوچی échanson: ۱۸

سوزمیز en turc « notre parole », au commencement d'un diplôme: ۵

سیورغال, pl. سیورغلات, présent, apanage, fief: ٤, ۱٦, ۱۹

سیورغامیشی faveur, bienveillance: ۱٦

شادروان espèce de pavillon: ۱۷

شامیانه ombrelle: ۱۷

شبه jais, coquilles noires: ۲

شهربند : rempart, fortifications d'une ville: ۹

شیره‌خانه endroit ou l'on met le vin, cave — شیره‌خانهٔ بزرگ : ۱۸

صاحب دیوان — منسب صاحب دیوانی : ۱۵

صاحب‌قران = Timur — امیر صاحب‌قران : ۲, ۱٦ ; حضرت صاحب‌قرانی : ۱*, ۲, ۳, ۹, ۱۰*, ۱۲, ۱۳*, ۱٤, ۱۵*, ۱٦, ۱۷, ۱۸*, ۲۰, ۲۱, ۲۳, ۲٤*, ۲۹

صدسری (۱۷) → خرگاه

صده, pl. صدجات, détachement de 100 hommes, compagnie: (۵), ۱۷, → امیر

طغرا chiffre ou monogramme d'un souverain, placé en tête des diplômes: ۹, ۲٦

طوی festin: ۱۵, ۱٦*, ۱۷, ۱۹

عامل receveur des impôts: ۱۳*, ۱۵

فرزند fils ou petit-fils (de Timur): ۵*, ٦*, ۸*, ۱٦*, ۲۲

قارو échange, coupe qu'on présente à l'échanson en échange de celle qu'on a versée dans la première tournée (Pavet de C., Dict., p. 401): ۱۸*; réponse (v. Radloff, Versuch II, p. 187): ۱۸ (? emend., M_1: قراود, M_2: قراوو, sinon erreur du copiste pour غرونك parole, entretien (voir Pavet de C., Dict., p. 386)

قالی — قالیهای ابریشمین faits par عملهٔ فارس : ۱۵

قارو → ? قراوو ou قراود

قشلاغ endroit où l'on passe l'hiver: ۲

قندیل — قنادیل مذهّب fabriquées par les maîtres d'Alep (معلّمان حلبی) : ۱۵

قوس signe du Sagittaire — اوّل (اوایل) قوس : ۲۲, → IV

قوش paire, deux coupes servies coup sur coup par l'échanson (voir Pavet de C., Dict., p. 430): ۱۸*

قوشون, pl. قوشونات, troupe, armée: ۷, ۱۷*

قیشلامیشی [قشلامیشی, قشلامشی] action d'hiverner, de passer l'hiver: ۲۰*

قیتول camp, quartier: ۱۶

کارکن régisseur des impôts: ۱۳*

کپکی monnaie établie par Kepek Ḫān (voir EI I, 848): (۸, ۱۳, ۱۵) → دینار , تومان

کریاس tente, salle d'audience: ۱۷

کلمچی interprète, orateur (voir Blochet, Djami el-tévarikh II, p. 29): ۱۸

کیلین اوغول → کلین اوغول

کندلان espèce de tente: ۱۶, ۱۷*

کوچ (گوچ) action de transporter, de se mettre en mouvement, de déménager: ۲*, ۸, ۱۲, ۱۳

کورکان — تیمور کورکان : ۱, ۵, ۲۸ ; امیرانشاه کورکان : ۸ ; الغبیك کورکان : ۱۶

کلین اوغول [کلن اغول, کلین اوغول, کیلین اوغول] fiancée: ۱۶, ۱۷, ۱۸

لعل — لعل بدخشانی : ۲, ۱۹

مدرسه — مدرسهٔ امیرزاده محمّد سلطان در سمرقند : ۲۷

مسجد — مسجد جامع در سمرقند : ۱٤

مقرّبان — مقرّبان حضرت : ۱۸, ۲۱, ۲٤

منشور diplôme: ۵*, ۲۶

مورچل tranchée, tour: ۱۶ (par erreur?)

نایب — نایت دیوان سلطنت : ۱٤

نثار — نثارها از زر وگوهر ودرر وپیروزه ویاقوت ولعل : ۱۹

نوروز : ۲۱, → IV

هزاره, pl. هزارجات, troupe de 1.000 hommes: (۵), ۱۷, → امیر

هشتادسری (۱۷) → خرگاه

یاساق [یاسا] ordre, règlement, arrangement: ۱۷, ۱۹; peine capitale: ۱۵

یاسال rang, rangée, arrangement: ۱۷

یاساول arrangeur, chambellan, intendant: ۱۷

یاغی ennemi, hostile, état de guerre: ۷

یرلیغ ordre royal, diplôme: ۱۸, ۲۶

یورش marche, expédition, campagne: ۱۶*, ۱۹, ۲۱

یوسون manière, coutume, façon: ۱۷

IV

TABLE CHRONOLOGIQUE.

751			=			**1350/1**	: ۱۲
801 (dimanche[1]) 4		ramaẓān	=	11	mai	**1399**	: ۱٤
806	awāḫir	šaʿbān	=	4—12	mars	**1404**	: ٦
„	awāʾil	ramaẓān	=	13—22	„	„	: ۱

[1]) D'après Šarafuddīn.

806	(mercredi)	14	ramaẓān	=	26	mars	1404	:	٢
,,	dimanche	25	,,	=	6	avril	,,	:	٣
,,	(vendredi[1])	7	šawwāl	=	18	,,	,,	:	٧
,,	(vendredi[1])	14[2])	,,	=	25	,,	,,	:	٨
,,	(lundi[1])	17	,,	=	28	,,	,,	:	,,
,,	(jeudi[1])	20	,,	=	1	mai	,,	:	,,
,,	(samedi[1])	22	,,	=	3	,,	,,	:	,,
,,	(mardi[1])	25	,,	=	6	,,	,,	:	,,
,,	(dimanche)	1	ẕulḳaʿda	=	11	,,	,,	:	,,
,,	lundi	9	,,	=	19	,,	,,	:	٩
,,	mardi	10	,,	=	20	,,	,,	:	٩, ١٠
,,	vendredi	20	,,	=	30	,,	,,	:	١٠
,,	lundi	23	,,	=	2	juin	,,	:	١١
,,	jeudi	26	,,	=	5	,,	,,	:	,,
,,	dimanche	20	ẕulḥiǧǧa	=	29	,,	,,	:	١٣
,,	mardi	22	,,	=	1	juillet	,,	:	,,
,,	jeudi	24	,,	=	3	,,	,,	:	,,
807	mercredi	1	muḥarram	=	9	,,	,,	:	,,
,,	vendredi	3	,,	=	11	,,	,,	:	,,
,,			muḥarram	=	9 juillet	—8 août	,,	:	١٦
,,			rabīʿ I.	=	7 septembre	— 6 octobre	,,	:	١٣
,,			ǧumādā I.	=	5 novembre	— 4 décembre	,,	:	٢٠
,,			awwal-i ḳaus	=	12	novembre	,,	:	٢٢
,,			awāḫir ǧumādā I.	=	25 novembre	— 4 décembre	,,	:	٢٠
,,	(mercredi[1])	12	raǧab	=	14	janvier	1405	:	٢٢
,,			awwal-i ḥūt	=	12	février	,,	:	٢١
,,	(mardi[1])	16[3])	šaʿbān	=	17	,,	,,	:	٢٦, ٢٩
,,	(mercredi)	17	,,	=	18	,,	,,	:	٢٩
,,			āḫir-i ḥūt	=	11	mars	,,	:	٢٢
,,			naurūz	=	12	,,	,,	:	٢١

[1]) D'après Šarafuddīn.
[2]) D'après N; M Z: muntaṣaf.
[3]) D'après Z; M N: muntaṣaf.